

O'ZBEKISTAN RESPUBLIKASI
XALIQ BILIMLENDIRIW MINISTRLOGI

A'JINIYAZ ATINDAG'I NO'KIS MA'MLEKETLIK
PEDAGOGIKALI'Q INSTITUTI'

S.S. Saytbekova, J.Abdijabbarova

BASLAWI'SH KLASS WOQI'WSHILARI' ARASI'NDA DOSLI'Q
QARI'M-QATNASTI' A'MELGE ASI'RI'W JOLLARI'

(Woqi'w-metodi'kali'q qollanba)

Arnawli' kurs ushi'n

NO'KIS-2016

Usi'ni'li'p ati'rg'an woqi'w-metodikali'q qollanbada mektep woqi'wshi'lari'na dosli'q mu'na'sibette boli'w jollari', maqseti ha'm wazi'ypalari', woni'n kon-cepoyasi' ha'm prinsipleri, ha'zirgi da'wirde a'hmiyetli ma'selenin' biri yekenligi haqqi'nda so'z yetilgen.

Bul woqi'w - metodikal'q qollanba mektep mug'allimlari ha'm bolajaq woqi'ti'wshi'lar ushi'n arnal'gan. Mug'allimlarga woqi'wshi'lar menen dosli'q qari'm qatnasta boli'w boyi'nsha usi'ni'slar berilgen.

Juwapli' redaktor:

K.M. Koshanov - A'jiniyaz ati'ndag'i' No'kis ma'mleketlik pedagogikal'q instituti' professori', filologiya ilimlerinin' kandidati'.

Pikir bildiriwshiler:

T.Jiyemuratov - A'jiniyaz ati'ndag'i' NMPi Uli'wma pedagogika ha'm psixologiya kafedrasii' docenti, pedagogika ilimlerinin' kandidati'.

Q.Seytmuratov - A'jiniyaz ati'ndag'i' NMPi Uli'wma pedagogika ha'm psixologiya kafedrasii' docenti, pedagogika ilimlerinin' kandidati'.

D.Abutova - №4 sanli' worta mektepti' n' baslawi'sh klass woqi'ti'wshi'si'

Woqi'w-metodikali'q qollanba A'jiniyaz ati'ndag'i' No'kis ma'mleketlik pedagogikal'q instituti' ilimiy woqi'w-metodikali'q ken'esinin' qarari' (23-yanvar 2016-ji'lg'i' №6-sanli' protokoli') menen baspadan shi'g'ari'wg'a usi'ni'lg'an.

KIRISIW

Bu'gingi ku'ngi socialli'q - ma'deniy wo'zgerisler ha'm bilimlendiriwdegi krizisler dun'yada bir qatar socialli'q-pedagogikal'q mashqalalardi' keltirip shi'g'ardi'. Wolardi'n qatari'na XXI a'sirdin' haqi'yqatli'g'i'na sa'ykes bilimlendiriwdi sho'lkemlestiriw din' jan'a strategiyalari'n tabi'w ha'm bilimlendiriwde jan'a gumanistik paradigmani' jarati'w mashqalalari' kiredi.

Pu'tkil dun'yadag'i' bilimlendiriw din' zamanago'y strategiyali'q maqsetleri, woni'n socialli'q-ma'deniy, ekologiyali'q ha'm shaxsli'q aspektlerine u'lken di'qqat awdaradi'. Bular O'zbekistanni'n bilimlendiriw haqqi'ndag'i' tiykarg'i' ma'mleketlik hu'jjetlerinde wo'z sa'wleleniw tapqan. Ma'selen, O'zbekistan Respublikasi'ni'n «Bilimlendiriw haqqi'nda» Ni'zami'nda birinshi gezekte wori'nlani'wi' tiyis bol'gan waziypalar qatari'nda bilimlendiriw din' gumanistik ha'm demokratiyal'q xarakteri, uli'wma insani'yl'i'q qa'diriyatlardi'n, adam ha'm woni'n densawli'g'i' ma'seleleri ilgeri su'riledi. Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi'nda bilimlendiriw taraw'ndag'i' mekemelerdin' bilim ha'm ta'rbiya beriw metodlari'n tan'lawdag'i' yerkinligin ken' yen jaydi'ri'w, milliy ha'm uli'wma insani'yl'i'q qa'diriyatlardi'n, shaxs, ja'miyet ha'm qorshag'an wortali'q arasi'ndag'i' mu'nasibetlerdin' u'ylesimligin a'hmiyetlilikin ta'miyinlew, woqi'wshi'larda estetikal'q bay ko'zqarasti', joqari' ruwx'i'yl'i'qti', ma'deniyatti' ha'm do'retiwshilik pikirlewdi' qalplestiriw ma'seleleri yen' a'hmiyetli wazi'ypalar si'pati'nda belgilengen.

O'zbekistanda u'zliksiz ta'lim sistemasi'n ken' ko'lemde reformalaw bari'si'nda «pu'tkil wo'mir dawami'nda ta'lim ali'w» formulasi' menen xarakterlenetug'i'n milliy modeli jarati'li'p, woni'n tiykarg'i' sub'ekti shaxs boli'p yesaplandi'. Global bilimlendiriw tendencyalari' kontekstinde woqi'ti'w xarakteri to'mendegilerdi' qabi'llaw yesabi'nan wo'zgeredi:

- bilimlendiriw din' u'zliksizligi ha'm g'alabali'q xarakterge iye boli'wi;
- individ ushi'n da, ja'miyet ushi'n da a'hmiyetlilik;
- bilim beriw din' woqi'wshi'lardi'n aktiv wo'zlestire alatug'i'n usi'l-lari'na bag'darlani'w;
- shaxsti'n talaplari'na beyimlestirilgen bilimlendiriw procesi;
- bilim beriw din' woqi'wshi' shaxsi'na bag'darlani'wi', shaxsti'n wo'zin ashi'p beriwine mu'mkinshilikler jarati'wdi' ta'miyinlew.

Mekteplerde ma'mleketimiz ni'zamlari'nda ha'm O'zbekistan ta'repinen ratifikaciyalang'an xali'q arali'q huqi'qi'y hu'jjetlerde belgilengen bala huqi'qlari' ha'm yerkinligin ta'miyinlew mu'mkinshiligini beretug'i'n, bilimlendiriw procesi-nin' worayi'ni'n mug'allim ta'repten woqi'wshi' ta'repke awi'si'wi'

baqlanbaqta. Insan huqi'qlari'na tiykarlang'an bilimlendiriw O'zbekistan Respublikasi'ni'n u'zliksiz ta'lim strategiyasi'ni'n strukturasi'na reje tiykar'i'nda kirgizilip ati'r.

Xali'qti'n joqari' sawatli'li'g'i ha'm balalardi'n uli'wma worta, worta arnawli' ha'm ka'siplik bilimlendiriwge sezilerli da'rejede tarti'li'wi - O'zbekistanni'n bilimlendiriw tarawi'ndag'i a'hmiyetli jetiskenliklerinen biri.

Sog'an qaramastan, bay ha'm unamli' ta'jiriybege iye bolg'an, woqi'ti'wshilardi'n innovaciyali'q ha'reketleri na'tiyjesinde jan'alani'p turatug'i'n bilimlendiriw jeke do'retiwshilik yemes, al g'alaba reproduktivlik boli'p saqlani'p qalmaqta. Zamanago'y strategiyali'q bilimlendiriw maqsetleri sharayatqa qarap, kompleks a'melge asiri'li'p ati'r, yaki uli'wma deklaraciya da'rejesinde qali'p ketpekte. Bul bilim beriwidin jan'asha usi'llari'n tabi'w ha'm ja'miyetlik rawajlani'wdi'n jan'asha rayatlari'nda pikirlew ha'm ha'reket yetiw za'ru'rligin keltirip shi'g'ardi'.

Usi'nday usi'llardi'n biri bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ideyasi' boli'p yesaplanadi' ha'm wol YUNISEFTin' bag'darlamalari' bag'darlari'ni'n integraciyasi'na, soni'n ishinde mekteplerde «sanitariya ha'm gigiena» standartlari'n ilgeri su'riw, «Global bilimlendiriw» ha'm inklyuziv bilimlendiriw joybarlari'na tiykarlang'an. Sonday-aq ideya ata-analardi'n bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' toli'q koncepciyasi'nda qatnashi'wi'n kusheytedi.

Balalarda minez-quli'q qa'siyetlerin qa'liplestiriwde uli'wma bilim beriwshi baslawi'sh klaslarda dosli'q qatnasti' qa'liplestiriw maqsetke muwapi'q boladi'. Sebebi, balalardi'n dosli'q qatnas arqali' a'dep-ikramli'li'q ta'rbiya bari'si'nda ha'r qanday teoriyal'i'q biimlerin a'meliyatta qollay biliwge, wo'z betinshelikke, topar boli'p tapsi'rmalardi' islewge, do'retiwshilik qa'biletlerinin' rawajlani'wi'na tu'rтки boladi'.

Ha'zirgi waqi'tta pa'n ha'm ma'deniyatti'n yen' son'g'i jetiskenlikleri tiykar'i'nda keleshegimiz bolg'an jas a'wladti' turmi'sqa tayarlawdi'n na'tiyjeli tu'rleri ha'm usi'llari'n izlep tabi'w yen' a'hmiyetli waziypa boli'p yesaplanadi'. Usi' ko'zqarastan baslawi'sh klas woqi'wshilari'nda dosli'q qari'm-qatnasti' qa'liplestiriw arqali' a'dep-ikramli'li'qqa ta'rbiyalawda minez-quli'q ma'deniyati'n ta'rbiyalaw islerin jetilistiriwidin zamanago'y ha'm qolayli' bag'darlari'n qi'di'ri'p tabi'w ha'm a'meliyatta qollani'p ko'riwimizge baylani'sli'.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi

Dosli'q, joldasli'q qatnas, adamlar arasi'ndag'i' qatnas tuwrali' bolg'an basqagu'rrin' waqti'nda yer balalardi'n belsendiligi tez to'menlep ketti, wolar gu'rrin' temasi'na baylani'sli' bilimlerin de, qi'zi'g'i'wshiligi'qlari'n da umi'ta basladi'. Mug'allim gu'rrin' na'tiyjesinin' usi'nday boli'w mu'mkinligin aldi'na ala bilip (tayarli'q jumisi'lari' bari'si'nda-aq ko're bilip), kimlerdin' belsendiligin ko'teriw kerek bolsa, sol balalardi' qi'zi'qti'ri'wg'a ha'reket yetti. Gu'rrin' waqti'nda mug'allim yer balalar ha'm qizlardi'n qi'zi'g'i'wshiligi'qlari'ni'n ko'rinislerine, emocional qatnaslari'na ayri'qsha di'qqat awdari'wi' kerek. A'dep-ikramli' ta'rbiya procesinde minez-quli'q ma'deniyatinin' ta'rbiyal'i'q ta'sirlerin sho'lkemlestiriwde adamni'n a'dep-ikramli' du'nyasi' balalar menen qizlardi'n aldi'na birdey tez ha'm teren' ashi'la bermeytug'i'nli'g'i'n yesapqa ali'w kerek.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi', bir-birinen ajirati'wg'a bolmaytug'i'n ha'm birin-biri toli'qti'ri'p turatug'i'n komponentlerdin' ken' shen'berin wo'z ishine alatug'i'n balalarg'a bilim beriwidin' pu'tin usi'li'n usi'ni's yetedi. Komponentlerdin' ha'r biri balalardi'n rawajlani'w procesinin' quramali' bir bo'legi, bunda mektep «balag'a tati'w mu'na'sibette» boladi', egerde ol:

➤ balani'n densawli'g'i' ha'm qa'wipsizligin ta'miyinlewge tiykarlang'an bolsa;

➤ interaktiv ha'm balag'a bag'darlang'an bolsa;

➤ genderlik sezgir bolsa;

➤ aktiv qatnashi'wga tiykarlang'an bolsa;

➤ sapag'a bag'darlang'an bolsa.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinde:

➤ woqi'ti'wshil' qadag'alawdi' yemes, al progressti ta'miyinleydi, woqi'w procesin janlandi'radi';

➤ woqi'w qollanbasi' - bilim ali'wdi'n resurslari'nan biri;

➤ woqi'wshilardi'n bilim ali'w ha'm socialli'q bag'darlang'an mu'mkinshilikleri optimallasadi';

➤ bilim beriwidin' interaktiv usi'llari' qollani'ladi';

➤ woqi'ti'wdi'n tu'rli stilleri ha'm usi'llari' yesapqa ali'nadi';

➤ bilim ali'wdi'n ra'smiy yemes, haqi'yqi'y, bir-birine qayir'qomshiligi'li'qli' wortali'g'i' qa'liplesedi;

➤ woqi'wshilarg'a, wolardi'n mu'mkinshiliklerine unamli' ko'zqaras;

➤ klass bo'lmesi real wo'mir menen ti'g'i'z baylani'sli'.

- balag'a ob'ekt si'pati'nda yemes, ba'ki sub'ekt si'pati'nda qaraw;
- woqi'wshi'lardi'n ha'mme pikirlerin qabi'llaw ha'm «qa'te» degen so'zdi qollanbaw.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' konceptualli'q negizi bul:

1. *Salamat ha'm qa'wipsiz woqi'w wortali'g'i;*
 - ❖ biypul ha'm barli'q balalar ushi'n ashi'q bilimlendiriw;
 - ❖ balari'n huqi'qi' ha'm nami'si'n hu'rmet yetiw;
 - ❖ bala huqi'qlari'ni'n qorg'ali'wi'na ma'mfeketlik juwapkerlik;
 - ❖ ja'ma'a'tte barli'q balalardi'n ti'ni'shli'g'in ha'm salamatli'g'in ta'miyinleniwi;
 - ❖ balani'n statusi'na qaramay ten' qari'm-qatnas jasaw ha'm temperament,
 - ❖ minez - qulqi'n, shan'araqtag'i' ta'rbiyali'q jag'dayi'n yesapqa ali'p individual qatnas jasaw kerek.
2. *Woqi'w procesine barli'q balalardi' qosi'w:*
 - ❖ minnetli uli'wma worta bilim beriwge balalardi' toli'q qamti'w;
 - ❖ balalardi'n talaplari'n genderlik, socialli'q, etnik wo'zgeshelikleri ha'm qa'biletlerine muwapi'q qanaatlandi'ri'w;
 - ❖ kepillengen ten' mu'mkinshilikler ha'm mektepte u'zliksiz boli'w.
3. *Genderlik sezgirlik:*
 - ❖ qaysi'ji'ni'sta boli'wi'na qaramastan, ten bilim ali'w mu'mkinshilikleri;
 - ❖ woqi'wga kiriwde, woqi'w bari'si'nda ha'm woqi'w na'tiyelerinde balalar ha'm qi'zlar sani'ni'n ten' boli'wi';
 - ❖ diskriminaciya ha'm stereotiplerdin' bolmawi';
 - ❖ genderlik ko'zqarastan sezgir woqi'w bag'darlamalari', woqi'w qollanba-lari' ha'm materiallar menen ta'miyinleniwi'.
4. *Qatnasi'w:*
 - ❖ bilimlendiriwdegi birge islesiw;
 - ❖ ja'ma'a't arasi'nda bala ma'pleri ushi'n ha'reket yetiw;
 - ❖ mektep wo'mirinin' barli'q aspektlerinde balalardi'n qatnasi'wi'.
5. *Sapa:*
 - ❖ sapali' pedagogikali'q proces (woqi'ti'w mazmuni', bilimlendiriw jetiskenlikleri ha'm turmi's ko'nlikpelerinin' na'tiyeleri);
 - ❖ sapali' wortali'q (gigienali'q qa'wipsiz);
 - ❖ sapali' pedagogikali'q potencial (woqi'ti'wshi'lardi'n ka'sibin jaqsi' biliwi ha'm motivaciyasi);
 - ❖ sapali' woqi'wshi'lar (bilim ali'wg'a tayar boli'w ha'm fizikali'q salamat).

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi - worayli'q ob'ekti bala boli'p esaplanatug'in bilim beriw wortali'g'i

Mektep:

- woqi'ti'w ushi'n sapali', natiyjeli pedagogikali'q sha'rayatlardi' sa'wlelendiredi;
 - balalardi'n ma'plerin qorg'aydi', ata-analar menen, ja'ma'a't penen baylani'sta boladi';
 - balalardi'n sapali' bilim ali'wi'n, bekkem densawli'qli' boli'wi'n ha'm aqi'li'ru'n rawajlani'wi'n ta'miyinleytug'in huqi'qlari'n hu'rmetlewge tiykarlang'an;
 - woqi'wshi'ni' shaxs si'pati'nda hu'rmet yetedi ha'm woni'n jeke potenciali'n maksimal da'rejede rawajlandi'ri'wg'a ja'rдем beredi;
 - woqi'wshi'g'a alg'an bilim ha'm ko'nlikpelerin mektepte ha'm basqa jerlerde qollani'wg'a u'yretedi, woqi'wshi'ni' jan'a bilimlerge tayarlaydi'.
- Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' maqsetleri ha'm birinshi gezektegi wazi'ypalari':*
- balani'n mektepte ha'm ja'miyette aktiv qatnasi'wi'n xoshametlew;
 - balani'n densawli'g'in ha'm ti'ni'shli'g'in ta'miyinlew;
 - balalar ushi'n qa'wipsiz ha'm qorg'alg'an wori'nlardi' ta'miyinlew;
 - balalardi'n mektepke qatnawi'n ha'm wori' tabi'sli' tamamlawi'n qol-lap quwatlaw;
 - balalardi'n joqari' akademiyali'q jetiskenliklerge ha'm tabi'slarg'a yeri-siwine kepillik beriw;
 - woqi'ti'wshi'lardi'n morali'q ruwx'i'n ha'm motivaciyasi'n artti'ri'w;
 - bilimlendiriwdin' ja'miyet ta'repinen qollap-quwatlani'wi'n mobili-zaciyalaw.
- Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' wazi'ypalari':*
- barli'q ta'replerdin' balalar huqi'qlari'n u'stin qoyi'wi'n ta'miyinlew ha'm balalar huqi'qlari'n qorg'aw;
 - balalarg'a fizikali'q ha'm aqi'li'y ta'repten rawajlani'wi'na mu'mkinshilikler beriw;
 - woqi'w procesinin' joqari' da'rejesin ta'miyin yetiw;
 - balani'n jasaw'ga, qorg'ali'wg'a, mektep ha'm ja'ma'a't turmi'si'na qatnasi'w huqi'q principlerine tiykarlang'an mektep modelin rawajlandi'ri'w;
 - woqi'wshi'lardi'n turmi's ko'nlikpelerin rawajlandi'ri'w.
- Yegerde baslawi'sh klass woqi'wshi'lari'n dosli'q qatnasi'qqa ta'rbiyalasaq woni'n:

1. Mug'allimge degen iserimi artadi;
2. Sabaqqa qi'zi'g'i'wshi'li'g'i' artadi;
3. Do'retiwshilik (kreativlik) pikirlew da'rejesi wo'sedi;
4. Juwapkershilikti sezedi;
5. Wo'zin tek ob'ekt yemes ba'lki sub'ekt si'pati'nda sezedi.

Ja'miyet (klasaslari, doslari h.t.b.) menen qari'm-qatnas ma'deniyati qa'liplesedi.

O'zbekistandag'i bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin is-ha'reketlerine sholi'w

Son'g'i'ji'llari O'zbekistanda balalardi'n huqi'qi'y qorg'ali'wi'n, uli'wma bilim beriw mekteplerinde balalar ushi'n qayi'rqom ha'm do'retiwshilik (kreativ) wortali'q jarati'li'wi'n ta'miyinlew bir qatar sharalar qabi'l yetildi. Wolardan:

➤ Joqari' Ma'jilis (Parlament) ta'repinen «Bala huqi'qlari'ni'n' kepilliklari haqqi'nda» Ni'zam qabi'l yetildi;

➤ O'zbekistan Respublikasi' Ministrlar Kabineti jani'nda Ma'mleketlik test worayi' (pedagogikali'q kadrlardi' attestaciyanan wo'tkeriw ha'm bilimlendiriw mekemelerin akkreditaciyalaw, mektep, wortan arawli', ka'siplik bilim beriw woqi'w wori'nlarini' pitkeriwshilerinini' bilimlerin tekseriw ha'm bilimnin' sapasini' monitoring yetiw worayi') sho'lkemlestirildi;

➤ Bilimlendiriw ministrligi ta'repinen bilimlendiriwdin' mazmunin' modernizaciyalaw ha'm sapali'li'g'in basqari'w boyi'nsha izertlewler ali'p bari'w baslamasi' ko'terildi;

➤ Tashkent qalasi', Qaraqalpaqstan Respublikasi', Xorezm, Ferg'ana ha'm Tashkent wa'layatlari'nda 700 mektepte «Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi» xali'q arali'q baslamasi' yen'gizilmekte.

Yen' da'slep, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ideyasi' O'zbekistan Respublikasi' hu'kimetinin' YuNISEF penen birge a'melge asiri'gan Ma'mleket bag'darlamasi' ta'repinen usi'ni'ldi' (2006-2009jj). Bu'gingi ku'ni bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi «Bilimlendiriw ha'mme ushi'n» Pu'tkil dun'ya deklaraciyasina, «Bala huqi'qlari' haqqi'nda» Konvenciyasina, O'zbekistan Respublikasini'n «Bala huqi'qlari'ni'n' kepilliklari haqqi'nda» ha'm «Bilimlendiriw haqqi'nda» Ni'zamlarina, Kadrlar tayarlawdi'n' milliy bag'darlamasina, «2004-2009-ji'llari' mektep bilimlendiriwin rawajlandiri'wdi'n' ma'mleketlik uli'wma milliy bag'darlamasina tayanadi'.

O'zbekistanda bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin en'giziw-din' basli' maqseti - balani'n' densawli'g'ina, ti'ni' shli'g'ina, woni'n' awqat-lari'wi'na di'qqat awdara woti'rip, bala potenciali'n' a'melge asiri'w, yag'ni'y bala shaxsini'n, woni'n' uqi'pli'li'g'ini'n, intellektual ha'm fizikali'q qa'biletlerin toli'q ko'lenide rawajlandiri'w boli'p yesaplanadi'.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi baslamasi'na tiykarlang'an mekteplerdin' wazi'ypalari' ha'r bir balani'n' aqi'li' menen, maqsetli, ja'miyet za'ru'riyatlarini' sheginde ha'm ja'miyetke wo'zin qarsi' qoymay is-ha'reket yetiwge uqi'pli' boli'p wo'siwin ta'miyinlew.

O'zbekistanda bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' to'mendegilerge bag'darlang'an:

1. Balag'a bag'darlang'an bilimlendiriw wortali'g'ina wo'tiwdi qollap quwatlaw.

2. Mektep, shan'araq ha'm ja'miyetshilikdin' birge islesiw ushi'n sharayatar jarati'w.

3. Mektep basqari'wi'n, woni' decentralizaciya yetiw arqali' bekkemlew.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' O'zbekistanda uli'wma wortan bilim beriwdi modernizaciyalawdi'n' uzaq mu'ddetli strategiyali'q rejesi boli'p sanaladi'. Bag'darlarnani'n' tiykarli' maqsetleri ha'm wazi'ypalari' «Kadrlar tayarlawdi'n' milliy bag'darlama»sini'n', mektep bilimlendiriwin rawajlandiri'wdi'n' uli'wma milliy Ma'mleketlik bag'darlamasini'n, bilimlendiriw ha'm ta'rbiyalawdi'n' na'tijeliligini' asiri'w maqset ha'm wazi'ypalari'na sa'ykes boli'p, qorshag'an ja'ma'atdin' socialli'q-ekonomikali'q, ma'deniy, demografiyali'q ha'm basqa da wo'zgesheliklerin yesapqa aladi'.

Bag'darlamanin' a'melge asiri'w sheginde:

➤ yelimizdin' baslawi'sh klaslari'nda woqi'wshi'lar ushi'n woqi'w qollanbalari', is da'pterleri ha'm woqi'ti'wshi'lar ushi'n densawli'q sabaqlari' boyi'nsha metodikali'q qollanbalar islep shi'g'ildi' ha'm yen'gizildi;

➤ ta'jiriybe mekteplerinde mektep wo'zin - wo'zi basqari'wi' bekkemlendi;

➤ mektepti basqari'wdi'n' informaciyali'q sistemasini' islep shi'g'ildi' ha'm 40 eksperimental mekteplerde si'nawdan wo'tkerildi;

➤ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasini'n a'melge asiri'w maqsetinde Qaraqalpaqstan Respublikasi', Tashkent qalasi', Ferg'ana ha'm Xorezm wa'layatlari'nda resurs woraylari' du'zildi, Tashkent wa'layatini'nda sho'lkemlestiriw ma'seleleri sheshildi;

➤ uli`wma worta bilim beriw mekteplerinde woqi`w predmetleri boyi`nsha interaktiv sabaqlar islep shi`g`i`ldi`;

➤ pedagog kadrlardi` qayta tayarlaw ha`m wolardi`n` kvalifikaciyasi`n` asi`ri`w institutlari`nda 260 pedagog kadrlar ushi`n bala shaxsi`n` rawajlandi`ri`wg`a bag`darlang`an, woqi`ti`wdi`n` interaktiv usi`llari`n` yengiziw boyi`nsha treningler wo`tkerildi`;

➤ bes ta`jiriye rayoni`ndag`i` uli`wma bilim beriw mekteplerinin` 4.5 mi`n` woqi`ti`wshi`lari` ha`m basshi`lari`ni`n`, xali`q bilimlendiriwi bo`limlerinin` metodistleri ha`m monitoring boyi`nsha qa`nigelerinin` kvalifikaciyasi` asi`ri`ldi`;

➤ woqi`ti`wdi`n` shaxsqa bag`darlang`an interaktiv metodlari` 700 mektep-tegi 30 mi`n`nan aslam woqi`wshi`lardi` qamti`di`.

G`a`rezsiz ekspertlerdin` bahalawi`na qarag`anda, ta`jiriye mekteplerinde woqi`w wortali`g`i` jaqsi`lang`an, predmetler arasi`ndag`i` wo`z`ara baylani`slar ku`sheygen; woqi`ti`wdi`n` aktiv metodlari`nan woqi`wshi`lar ushi`n da, woqi`ti`wshi`lar ushi`n da paydali` bolg`an. Woqi`ti`wshi`lar woqi`wshi`larg`a jaqsi`mu`na` sibette bolg`an, al woqi`wshi`lar sabaqlarda aktivrek bolg`an, woqi`ti`wshi`lar ha`m mektep administraciyasi` arasi`ndag`i` mu`na`sibetler jaqsi`lang`an. Genderlik diskriminaciya ha`m woqi`w qollanbalari`, woqi`w bag`darlamalari`ndag`i` buzi`li`wlar bolmag`an. Bug`an to`mendegi tablicadag`i` sali`sti`r-mali` ko`r-setkishler ani`q mi`sal bola aladi`:

Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi yengiziliwden alding`i` pedagogikali`q sha`rayatlar	Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi yengizilgennen son`g`i` pedagogikali`q sha`rayatlar
Fokus bazali`q qa`biletlerdi` rawajlandi`ri`wg`a bag`darlang`an.	Fokus pikirley, woylaw qa`biletlerin rawajlandi`ri`wg`a bag`darlang`an.
Ayi`ri`m, qa`biletli` balalardi` woylawg`a, pikirlewge u`yretedi`.	Barli`q balalardi` woylawg`a, pikirlewge u`yretedi`.
Woqi`ti`w ierarxiyalı`q izbe-iz ko`rsetpeler boyi`nsha quri`ladi`.	Woqi`ti`w real mashqala ha`m ma`selelerdi` yesapqa ali`p quri`ladi`.
Na`tiye woqi`ti`w procesinen bo`lek.	Woqi`ti`w procesi` pu`tkillei`y ani`qlanadi`.
Woqi`ti`w procesin` administraciya basqaradi`.	Di`qqat worayi`nda-woqi`wshi`turadi`, woqi`ti`wshi` woqi`w procesin` basqaradi`.
Bilim ali`wg`a balalarda da, qi`zlarda da ten`dey mu`mkinshilikler bar.	Bilim ali`wg`a balalarda da, qi`zlarda da ten`dey mu`mkinshilikler bar.

Mektep turmi`si`nda woqi`wshi`lar passiv qatnasadi`.	Mektep turmi`si`nda woqi`wshi`lar aktivligi` asadi`.
--	--

Bu`gingi` ku`ni` O`zbekistan Respublikasi` xali`q bilimlendiriw ministrli`gi` ta`repinen maquullang`an bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi strategiyasi` mektep bilimlendiriwi maqsetinde uli`wma worta bilim beriwdin` jan`a bag`darlari`n` qoyadi`. Bul modernizaciya strategiyasi` tek ta`jiriye mekteplerine g`ana yemes, al pu`tkil mektep bilimlendiriwine jan`a talaplar qoyadi`.

Strategiyali`q wo`zgerislerge, a`sirese bala menen tati`w mu`nasibette boli`w mektebi bag`darlamasi`n` monitoring yetiw ha`m bahalawdi` toli`qti`ri`w talap yetiledi. Shaxsqa bag`darlang`an woqi`ti`wdi` qollap quwatlaw ha`m bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w a`meliyati`n` yengiziwdin` monitoring sistemasi`n` beyimlestiriwde xali`q bilimlendiriw ministrli`gi` potentsiali`n` ku`sheytiw ushi`n, woqi`wshi`lardi`n` jetiskenliklerin` bahalaw metodologiyasi`n` islep shi`g`i`w za`rur.

Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi bag`darlamasi`n` O`zbekistanda bunnan bi`lay da ken`yen jaydi`ri`wg`a usi` koncepciya ja`rdem beredi. Woni`n` strategiyali`q bag`dari` - bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w filosofiyasi`n` yen`giziwde keneytiw boli`p tabi`ladi`.

Koncepciyanı`n` maqseti

O`zbekistanni`n` woqi`w wori`nları`nda bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w ideyasi`n` a`melge asi`ri`w ha`m ta`jiriyebeni` ken` tarqati`wg`a ja`rdemlesiw.

Koncepciyanı`n` bazali`q prinsipleri

Uli`wma iygilik - bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi bag`darlamasi`ni`n` ha`r bir qatnasi`wshi`si`ni`n` ha`r bir adamni`n` ha`m uli`wma adam-zatti`n` iygiligi ushi`n, uli`wma maqsetlerge ha`m wazi`ypalarg`a yerisiw ushi`n ku`sh sali`wi`.

Bala - ta`lim-ta`rbiya processinin` sub`ekti bolg`an bilimlendiriw procesin` qatnasi`wshi`lari`ni`n` birge tvorchestvoli`q izleniwleri.

Tvorchestvoli`q dialog - processtin` qatnasi`wshi`si`ni`n` ha`r birinin`, a`sirese balani`n` poziciyasi`n` yesapqa ali`p, ten` huqi`qli` tvorchestvoli`q birge islesiw.

Wo`zin-o`zi rawajlandi`ri`w-wo`zin-o`zi rawajlandi`ri`w ha`m jetilistiriw maqsetinde tvorchestvoli`q izleniw ha`m u`yreniw.

A`meliylik - global ha`m inklyuziv bilimlendiriw ideyalari`n, gumanistik pedagogikani` a`meliyatqa asi`ri`w.

Ashi`qli`q - usi`ni`slardi` qollani`w ha`m ta`jiriye almasi`w.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektep koncepciyasi'ni'n birinshi gezektegi wazi'ypalari'

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi iskerligin bunnan da bi'lay ken'eytiwdin birinshi gezektegi wazi'ypalari' to'mendegiler:

➤ bilimlendiriw mashqalalari'n sheshiwge ja'miyettin, ma'mlekettin ha'm ata-analardi'n mektepte dosli'q mu'na'sibetlerdi ha'm do'retiwshilik ortali'qti wornati'w ideyasi'n yengiziw joli' menen konsolidaciyalari'ni'w;

➤ gumanistik pedagogika ken'isligin jarati'w ha'm bilimlendiriw procesi-nin barli'q qatnasi wshi'lari'ni'n gumanistik pedagogikali'q pikirlewin rawajlandi'ni'wg'a ja'rdemesiw;

➤ bilimlendiriw procesine shaxsqa bag'darlang'an usi'ldi' yengiziwde pedagoglar ha'm woqi'wshi'lardi'n birlesiwini' qaliplestiriw;

➤ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi'nda birge islewshulerdin jumi'slari'na ja'rdem beriw ha'm koordinaciyalaw;

➤ gumanistik-shaxsli'q bilimlendiriw procesi sharayati'nda balalardi'n rawajlani'w na'tiyjelerin monitoring yetiw sistemasi'n ha'm mexanizmin islep shig'i'w;

➤ pedagoglardi'n ideyalari' ha'm ta'jriybeleri haqqi'nda, uli'wma bilim beriw mekteplerinde dosli'q mu'na'sibetlerdi ha'm do'retiwshilik ortaliqti' wornati'w filosofiyasi' menen baylani'sli' teoriyalı'q ha'm ilimiy-eksperimentali'q izertlewler haqqi'nda mag'li'wmatlardi' jiy'new ha'm sistemalasti'ri'w;

➤ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ideyasi'n qollani'w boyi'nsha ta'jriybeler almasi'w.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin ken'eytiwdin tiykar'gi bag'darlari'

Ilimiy izertlewler:

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin wazi'ypalari' ha'm tiykar'gi bag'darlari' sheginde ilim - izertlew ha'm eksperimental jumi'slardi' sho'lkemlestiriw ha'm wo'tkeriw;

❖ O'zbekistanni'n bilimlendiriw wori'nlari'nda gumanistik pedagogika, global ha'm inklyuziv bilimlendiriw mashqalalari'n u'yreniw;

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi is-ha'reketleri sheginde wo'tkerilgen ilim-izertlew ha'm aldi'n'g'i' ta'jriybelerdin na'tiyjelerin monitoring yetiw ha'm sistemalasti'ri'w.

Ilimiy-ag'arti'wshi'li'q:

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' sheginde si'nalg'an innovaciyali'q texnologiyalardi', metod ha'm usi'llardi', konferen-

ciyalar, do'n'gelek stollar, seminarlar, prizentaciyalar, lektoriyler, tvorchestvolı'q ushi'rasi'wlar wo'tkeriw, a'debiyatlar, audio, video, baspa ha'm elektron materiallar arqali' tarqati'w.

Woqi'w-metodikali'q:

❖ innovaciyali'q texnologiyalardi', woqi'ti'wdi'n forma ha'm metodlari'n (mul'timedia ha'm interaktiv) qollani'w arqali' integraciyalang'an sabaqlardi' islep shig'i'w ha'm tarqati'w;

❖ pedagogikali'q institutlar ha'm mug'allimlardin' bilimin jetilistiriw institutlari' woqi'w kurslari'ni'n woqi'w sabaqlari'na bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi principi' ha'm strategiyasi'n engiziw (mektep predmetlerin woqi'ti'w metodikasi' boyi'nsha);

❖ joqari' woqi'w wori'nlari' ha'm mug'allimlardin' bilimin jetilistiriw institutlari' jani'nda gumanistik pedagogika, global ha'm inklyuziv bilimlendiriw mashqalalari'n u'yreniw ushi'n ilimiy-do'retiwshilik toparlar, laboratoriya, eksperimental maydan sho'lkemlestiriw;

❖ joqari' woqi'w wori'nlari', mug'allimlardin' bilimin jetilistiriw institutlari' professor-woqi'ti'wshi'lari', mektep mug'allimleri ushi'n woqi'w wori'nlari'nda dosli'q mu'na'sibet ha'm do'retiwshilik ortaliqti' jarati'w ma'seleleri boyi'nsha woqi'ti'w modellerin islep shig'i'w;

❖ bilimlendiriw wori'nlari'nda do'retiwshilik ortaliqti' ha'm dosli'q mu'na'sibetlerdi jarati'w bag'darlamasi' boyi'nsha mug'allimlardin' bilimin jetilistiriw institutlari' ushi'n woqi'ti'wshi'-trecerlerdi ha'm uli'wma bilim beretug'i'n mektepler ushi'n tyutorlar tayarlaw;

❖ bilimlendiriw wori'nlari'nda do'retiwshilik ortaliqti' ha'm dosli'q mu'na'sibetlerdi jarati'w ma'seleleri boyi'nsha woqi'w-metodikali'q qollanbalardi' tayarlaw ha'm metodikali'q seminarlar wo'tkeriw;

❖ uli'wma bilim beriw mektepleri jani'nda is bag'darlari' boyi'nsha metodikali'q ken'eslerdi qaliplestiriw ha'm sho'lkemlestiriw;

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi qatnasi'wshi'lari'na woqi'w-metodikali'q ja'rdem ko'rsetiw (mektepler, pedagogikali'q kadrlardi' qayta tayarlaw ha'm wolardi'n bilimin jetilistiriw institutlari', xali'q bilimlendiriw basqari'w organlari');

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' sheginde aldi'n'g'i' ta'jriybe ha'm na'tiyjelardi' rasmiylestiriw.

Sho'lkemlestiriw:

❖ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' sheginde konferenciya, seminarlar, do'retiwshilik ushi'rasi'wlar, ko'rgizbeler ha'm basqa da ilajlardi' sho'lkemlestiriw;

❖ do'retiwshilik birlespelerdi (jas mug'allimler associaciyasi', izertlew topar-

lari ha'm laboratoriyalar, eksperiment maydانشالari) qaliplestiriw ha'm sho'lkemlestiriw;

Koordinaciyaliq:

❖ bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi ideyalari'n yengiziw ha'm woni'n ta'sir shen'berin ken'eytiw ma'seleleri boyi'nsha woqi'w wori'nlarini, ma'mleketlik organlar, ja'miyetshilik ha'm shan'araq arasi'ndag'i is-ha'reketlerin birlestiriw ha'm muwapiqlasti'riw.

Baspa-informaciyaliq:

❖ g'alaba xabar qurallari' arqali' ha'm global internet tarmag'i'nda informaciyaliq portal jarati'w jolii' menen bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebinin' jumislari' haqqi'nda mag'li'wmatlardii' tarqati'w;

❖ bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi bag'darlamasi'ni'n qatnashi'wshilari'n a'debiyatlar, woqi'w-metodikaliq qollanbalar, bag'darlamalar, kurslar, aldin'gi' pedagogikaliq ta'jiriybeler ha'm izertlewler na'tiyjeleri haqqi'nda mag'li'wmatlar menen ta'miyinlew;

❖ bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi bag'darlamasi'ni'n regionalliq bo'limleri, ta'jiriybe uli'wma bilim beriw woqi'w wori'nlarini ha'm eksperimental maydانشalari' arasi'nda informaciyaliq baylani'sti' a'melge asiri'w.

Bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebin ken'en jaydi'ri'w ilajlari'

Bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi ideyalari'n terenlestiriw ha'm is-ha'reketlerin ken'eytiw ushi'n bilimlendiriwdin' inklyuzivligin aktivlestiriw, akademiya'liq na'tiyjeliligini asiri'w, bala ushi'n qa'wipsiz wortaliq jarati'w, genderlik ten'likti ta'miyinlew, woqi'wshilardi', shan'araqlardi' ha'm ja'miyetshilikni mektep siyaseti'ni'n barliq aspektlerine aktiv tarti'w boyi'nsha jumislardi' dawam yettiriw kerek.

Bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi maqsetlerine ha'm wazi'ypalari'na yerisiw ushi'n awhaldi' jaqsi'lawshi' ilajlardii' islep shu'gi'w za'rur.

Bilimlendiriwdin' inklyuzivligi salasi'nda:

Bilimlendiriwdin' arnawli' korrekciya'liq sho'lkemleri tarmag'i'n saqlap qali'w ha'm ko'beytiw, mu'mkinshilikleri sheklengen balalardi' ka'sipke shekem ha'm ka'siplik tayarlawda kiriw mu'mkinshiliklerin ken'eytiw za'rur. Mu'mkinshiligi sheklengen shaxslardi' integraciya'lang'an woqi'tiw. Aldin'woqi'tiw mu'mkin yemes dep yesaplang'an balalardi' woqi'tiwdi' sho'lkemlestiriwdi ma'mleket ta'repinen qollap quwatlaw boyi'nsha ilajlar islep shi'gi'w talap yetiledi.

Densawli'gi'ni'n buzi'li'wi, sonday-aq shan'araqti'n' socialliq-ekono-

mikaliq wo'zgesholikleri sebepli woqi'w mu'mkinshilikleri sheklengen balalardi'n bilim ali'w mu'mkinshiliklerini ken'eytiw menen bir qatarda woqi'wshilardi' woqi'wg'a tarti'w mashqalalari' ayri'qsha diqqat awdari'wdi' talap yetedi.

Mektepke qabii' yetildi degeni, bilim aldi' degeni yemes, sebebi mekteptegi balalardi'n ayiri'mlari' klastag'i' woqi'wdan ha'm qatnastan shette qalg'an bolii'wi' da mu'mkin. Mekteptegi sabaqlardi' qaldiri'w menen birge, woqi'wdag'i' passiv woqi'wshilard, sonday-aq woqi'w materialina qi'zi'gi'wshiligi' joq woqi'wshilard da bilimlendiriw procesinen shette qali'wi' itimal. Sonday-aq bilimlendiriw procesine aktiv qatnashi'w, woqi'w materiallari' ha'm woqi'w qollanbalari'ni'n jeterli boli'wi'na da baylani'sli'. Sonli'qtan woqi'wshilardi'n motivaciya'sini asiri'w bala menen tatiw mu'na'sibette boliw mektebi joybari'n bunnan bilay da a'melge asiri'wdi'n a'hmiiyetli bag'darlari'nan biri bolip, kompleks ilajlar qabii' yetiwdi talap yetedi.

Mektepten ti's bilim beriw talap yetedi. Jas wo'spirimlerden' woqi'wdan bos waqitlari' jumis penen ba'ntligi ha'm social minez quliqli' balalar ha'm jas wo'spirimler sani'n azayti'w mashqalalari' inklyuziv bilim beriwdin' aktual bag'darlari'nan biri bolip yesaplanadi'.

Bilimlendiriwdin' sapsi' ha'm na'tiyjeliligi salasi'nda:

Sapali' woqi'tiw ha'm ta'lim processi tiyisli woqi'w bag'darlamasi', woqi'w materiallari' ha'm joqari' sapali' bilim beriw resurslari', woqi'tiwshilardi'n joqari' potenciali', wolardi'n na'tiyjesine qi'zi'gi'wi', bilimlendiriw procesinin' barliq qatnashi'wshilari'ni'n (woqi'wshilard, ata-analar, woqi'tiwshilard, direktorlar basqari'w organlari' wa'killerinin') jeterli motivaciya da'rejesi arqali' yerisiledi.

Balalardi' huqi'qi'y bilimlendiriw, wolardi'n uli'wma insani'yli'q huqi'qlari'n qorg'aw ha'm wolardi'n woqi'w procesinin' qatnashi'wshisi'ni' si'patidag'i' huqi'qlari'n qorg'aw jumislari' ku'sheyedi. Balalardi' woqi'wdan ti's maqsetlerde isletiwdin' aldin'ali'w ilajlari' islep shu'gi'lg'an ha'm yengizilgen.

Mashqalalardi'n aldin'ali'w ha'm woqi'wshilardi'n densawli'gi'n saqlaw, qa'wipsizligin ta'miyinlew ha'm woqi'wshilarg'a zi'yan kelmewinin' ilajlari'n wo'tkeriw mapdar ta'repler, densawli'qti' saqlaw xi'zmetkerlerin, socialliq ha'm yuridikaliq xi'zmetlerdi mektep kollektivine tarti'w jolii' menen a'melge asiri'ladi'.

Woqi'wshilardi'n wo'mir ta'rizine say turmi's ko'nlikpelerin qaliplestiriw, bilimni, mu'na'sibetlerin rawajlandiri'w maqsetinde densawli'gi' haqqi'nda qaygi'ri'w ko'nlikpelerin qaliplestiriwge tiykarlang'an woqi'w sho'lk-

kemlestiriledi.

Genderlik sezgirlik salasi'nda

Mekteplerde genderlik diskriminaciya hallari' ushi'raspaydi', biraq balalar-din' tu'siniginde yer adamni'n ha'm hayaldi'n' socialli'q roli haqqi'nda stereotipler bar. Bul wo'tken ji'llardag'i' a'dep-ikramli'q negizleri menen baylani'sli' boli'p, a'sirese awi'lli'q jerlerde ko'birek ju'zege shi'g'adi'.

Genderlik stereotiplerdi jen'ip shi'gi'w ushi'n ata-analar ha'm jergilikli ja'miyetshilik (ma'ha'lle) menen kompleks ilajlar qabi'l yetiliwi za'ru'r.

Shan'araq ha'm jamiyetshilikni tarti'w salasi'nda

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' a'hmiiyetli bag'darlarin' biri - mektep, shan'araq ha'm ja'miyetshilikni ku'sh sali'wlari'n birlestiriw. Mektep, shan'araq ha'm jamiyetshilikni woqi'w-ta'rbiya islerindegi birlesiw innovaciya'li'q mekteptin' maqsetli sistemali' jumi'si' na'tiyjesinde a'melge asadi'. Bul birlesiwdi a'melge asiri'wda bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi jetekshi rol' atqaradi'. Mektep shan'araqni' bilim beriw mu'mkinshiliklerin ken'eytedi, pedagogika'li'q ag'arti'wdi' a'melge asiri'p, shan'araqtag'i' ta'rbiyani' qadag'alaydi' ha'm woni' bag'darlaydi', ja'miyetlik ha'm ta'rbiya beriwshi sho'lkemlerdin' shan'araq ha'm mektepke ja'rdem yetiwdegi islerin qadag'alap, bag'darlaydi', wolardi'n' ha'reketlerin muwapi'qlasti'radi'.

Sirtqi' bilim beriw wortali'gi' boli'p, ma'deniy-estetika'li'q, ilimiy, texnika'li'q ha'm sport bag'darindag'i' mektepten ti's sho'lkemler, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi mikrosociumi'nda jaylasqan akademiya'li'q liceyler, ka'sip-o'ner kolledjleri boli'p yesaplanadi'.

Mektep mug'allimlerin bilimni' asi'ri'w sistemasi'ni'n ha'm pedagogika'li'q profildegi joqari' woqi'w wortali'ni'n tu'rli shaqaplarini', xali'q bilimlendiriw bo'limi ha'm jergilikli ja'miyetshilik penen birge islese baslaydi'.

Sirtqi' wortali'q penen ali'p bari'latug'i'n jumi's ku'sheyedi:

- jergilikli ma'mleketlik hu'kimet organlari';
- den sawli'qti' saqlaw organlari' ha'm mekemeleri;
- jaslar ha'reketi;
- ja'miyetlik sho'lkemler ha'm fondlar;
- kommerciya'li'q ka'rxanalar, firmalar ha'm kompaniyalar;
- g'alaba xabar qurallari'.

Woqi'ti'wshi'lar ja'ma'a'ti ha'm shan'araqni' ku'sh sali'wi' arqali' pu'tin pedagogika'li'q ken'islik jarati'w - bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' a'hmiiyetli wazi'ypalari'nan biri. Mektep ha'm ata-analardi'n'

arasi'ndag'i' jaqsi' mu'na'sibetler, ata-analar ha'm bilimlendiriw wortali' arasi'nda joqari' na'tiyjeli birge islesiwge sharayatlar jaratadi'. Bul joldag'i' a'hmiiyetli qa'dem - balani'n' individuali'gi'n rawajlandiri'wg'a bag'darlang'an bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi filosofiyasi' ha'm ata-analardi' strategiyani' islep shi'gi'w procesine tarti'w arqali' filosofiya a'melge asadi'. Mektepte sonday klimat jarati'wi' kerek, wonda rol' ha'm wazi'ypalardi' bo'listiriw ata-analar menen birge islesiw maqsetinde qaraladi'.

Monitoring ha'm bahalaw

O'zbekistanda bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' jumi'si'n bunnan bi'lay da ken' yen jaydi'ri'w koncepciyasi', procesti ba'rqulla baqlap sistemali' bahalaw bari'wdi' talap yetedi, usi' arqali' mektepler dosli'q mu'na'sibetler ha'm do'retiwshilik ortaliqti' jarati'wg'a ha'reket yetedi. Monitoring sistemasi'n islep shi'gi'w ha'm yengiziw, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi maqsetlerine yerisiw ushi'n ali'p bari'li'p atirg'an jumi'slardi' a'melge asiri'w payti'nda za'ru'r bolsa korrektirovkalaw sharalari'n ko'riw mu'mkinshiligin beredi.

Sistemali' monitoring ha'm bahalaw barli'q bag'darlama qatnashi'wshilari'n (woqi'ti'wshi'lardi', bilimlendiriw mekemeleri bashi'lari'n, bilimlendiriwdi' basqari'w organlari'n, woqi'wshi'lardi' ha'm wolardi'n' ata-analari'n, ja'miyetshilikni) bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi maqsetleri jolinda mekteplerdin' yerisken jetiskenlikleri haqqi'nda mag'li'wmat penen ta'miyinleydi. Bahalaw, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlama'ni'n na'tiyjelerin ob'ektiv bahalawga mu'mkinshilik beredi.

Buni'n ushi'n to'mendegiler a'melge asiri'ladi':

- mektepti bahalawdi'n a'meldegi sistemasi' analizi wo'tkeriledi;
 - bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' sanli' ha'm sapa indikatorlari' jinyagi' islep shi'gi'ladi';
 - bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w, bolmaw mekteplerin monitoring yetiw ha'm bahalaw metodikasi' jarati'ladi' ha'm si'naladi';
 - metodika ta'jiriybe walayatlarinda si'nawdan wo'tkeriledi.
- San ha'm sapa indikatorlari' to'mendegilerdi wo'z ishine aladi':
- milliy indikatorlardi' - Respublika ko'leminde turaqli' monitoring;
 - regional indikatorlardi' - aymaq ko'leminde (walayatlar, rayonlar) sistemali' monitoring wo'tkeriw;
 - mektep ishi indikatorlari'n - mektep ko'leminde turaqli' monitoring wo'tkeriw.

Indikatorlar mekteptin bilimlendiriw jumislari'n procesin ha'm na'tiyje-lerin, woqi'w worni'ni'n sharayatlari'n ha'm pedagogikali'q wortali'qti' baq-lap bari'wg'a bag'darlang'an. Monitoring bilim beriwdin inklyuzivligine, na'tiyjeliligine ha'm sapasi'na yerisiw da'rejesin, bilim beriwdin den sawli'q ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz sharayatti'n jarati'li'wi', genderlik tenlikti saqlawi', shan'araq ha'm ja'miyetshiliktrin bilimlendiriw procesine tarti'li'wi' da'rejesin ani'qlaydi'.

«...en' basli'si' - islengen jumi'sti' kritikali' bahalap, eyforiyag'a berilmey, dun'ya ta'jiriybesin ha'm basqalardi'n jetiskenliklerin pisent qi'lma'wdan awlaq boli'w za'ru'r...»¹

I.A.Karimov

Bul hu'jjet bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w ideyasi'n qollap quwatlaw ha'm rawajlandi'ri'wdi' u'gitlewge qi'zi'g'i'wshi'lar ushi'n islep shi'g'i'ldi'.

Wof pedagogikali'q ja'ma'a't ha'm xali'q bilimlendiriwi xizmetkerlerinin woqi'w-ta'rbiya procesinde bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w elementlerin qollani'wi'nda ha'm bilim beriw wori'nlarinda woqi'w ushi'n qolayli' wortali'qti' jarati'wi'nda jaqsi' bag'dar beriwshi qi'sqasha qollanba si'pati'nda paydalani'li'wi' mu'mkin.

Na'zerin'izge usi'ni'li'p woti'rg'an miynette basli' itibar «Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi» ha'm «Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi» maqsetlerinin uli'wmali'li'gi' ha'm birin-biri toli'qti'ri'wi' ma'selelere qarati'ladi'.

Wonda uli'wma worta bilim beriw sistemasi'n jetilistiriw din tiykarli' usillari' ha'm bag'darlari'ni'n integraciyalari'ni' ha'm birigip ketiw mu'mkinshilikleri qaraladi'.

Konsolidaciya - (latnsha consali-datio, con - birge, solido -bekkemlew) eki yamasa bir neshe hu'jjetlerdin' bir-biri menen qosilip, birigip ketiwi

Bul hu'jjet :

✓ «Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi» ha'm «Kadrlar tayar-

lawdi'n milliy bag'darlamasi» missiyasi'n ani'qlasti'radi' ;

- ✓ ko'rilib ati'rg'an bag'darlamalardi'n huqi'qi'y negizlerin su'wretleydi;
- ✓ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi elementlerin yengiziwdin' aktualli'g'in analiz yetedi;
- ✓ bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ha'm nu'zamshi'li'q bazasi'ni'n sali'sti'rmali' analizine tiykarlanip, konsolidaciyalari'ni'ni'n da'lilin ashi'p beredi.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi haqqi'nda pikirler

Mekteptin' basli' maqseti - shaxsti'n bilim ali'wg'a bolg'an konstituciya-li'q huqi'qi'n a'melge asi'ri'w. Mektep, sem'ya ha'm mekteptin' principal jan'a birge islesiwdi ha'm ma'mleketlik-ja'miyetlik basqari'w formasi'n yengizip qa'wipsiz bilimlendiriw wortali'g'in rawajlandi'ri'wg'a mu'mkinshilik jarati'wi' kerek.

Ja'miyet mektepte woqi'p ati'rg'an bala shaxsi'ni'n metodikali'q qaliple-siwin, woqi'wshi'ni'n sistemali' bilim ali'wi'n, woqi'wshi'ni'n talaplari'ni'n rawajlani'wi'n ha'm wolardi' iyelewin, woqi'wshi'da turmi's ko'nlikpelerin ha'm do'retiwshilik pikirlewin payda yetiwin, woqi'wshi'ni'n joqari' ruw-xi'lyi'q ha'm a'dep-ikramli'li'qqa ta'rbiyalani'wi'n ku'tedi.

Metodikali' - teren' woylangan

Demek, woqi'wshi' - mekteptin' tiykarli' shaxsi', al woqi'ti'wshi'lar woqi'wdi' sho'lkemlestiriwshiler boli'p yesaplanadi'. Mekteptin' is-ha'reketleri balalarg'a g'amxorli'q yetiwden, wolardi'n qi'zi'g'i'wshi'li'qlari'n qollap-quw-atlawdan ha'm yen' basli'si', wolardi'n woqi'wi' ushi'n qolayli' wortali'q jarati'wdan ibarat.

Qolayli' wortali'q mektep imarati', klass bo'lmeleri, sport ha'm woyi'n maydانشalari', ha'jetxanalar, texnikali'q qurallar ha'm woqi'w u'skeneleri si'yaqli' materialli'q elementlerdi wo'z ishine aladi'. Bunnan ti'sqari', mektep-tegi wo'z ara mu'na'sibetlerdi, sem'ya wortali'g'i' ha'm a'tiraptag'i' ja'miyet wortali'g'i'n da wo'z ishine aladi'. Woqi'w klass bo'lmesinde g'ana sheklenip qalmaydi', al ken'eyip, mektepten u'yge, sem'yaga, ja'miyetke wo'tedi.

Woqi'w ushi'n qolayli' wortali'q balag'a woqi'wda tabi'slarg'a yerisiwine ja'rdem beredi ha'm bir waqi'ti'ni' wo'zinde, woni'n fizikali'q, aqi'li'ni'n, socialli'q ha'm emociionalli'q rawajlani'wi'na da ja'rdem beredi. Qolayli' wor-

¹ O'zbekistan Respublikasi Prezidentinin' O'zbekistan Respublikasi Konstitutsiyasining 17 ji'lig'i'na bag'ishlang'an saltanatli' majlisidagi «O'zbekistan Konstituciyasi - bizin' ja'miyetti demokratiyalastiriw ha'ni puqaraliq ja'miyetti quri'w jolindagi' bekkem negizimiz» dokladi'nan (05.12.2009 j)

tali qti` saqlap turi`wg`a mektep administraciyasi`nan baslap, mug`allimler, atanalalar, jergilikli ja`miyetshilik ha`m woqi`wshi`lardi`n`wo`zleri munnetli.

Koncepciya (lati`nsha Conceptio – tu`siniv, sistema) – qanday da bir predmetti, ha`diyseni, procesti tu`siniv usuli, predmet haqqi`nda tiy-karg`i pikir, basshi`li`qqa ali`natug`i`n ideya yaki is-ha`rekettegi jetekshi pikir.

«Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi» balalarg`a tek g`ana ra`smiy bilim berip qoyatug`i`n wori`n yemes, al metodikali` woqi`ti`wdi`, bala huqi`qlari`n qorg`awdi` ha`m a`melge asi`ri`wdi` ta`miyinleytug`i`n koncepciya.

Balag`a dosli`q mu`na`sibette boli`w koncepciyasi` to`mendegilerdi qollap-quwatlaydi`:

- bilim ali`w huqi`qi`n;
- den sawli`qli` boli`w huqi`qi`n;
- dem ali`w ha`m woynaw huqi`qi`n;
- fizikali`q zorli`q ha`m qatal mu`na`sibetten qorg`ali`w huqi`qi`n;
- wo`z pikirin yerkin bayan yetiw huqi`qi`n;
- wo`z wo`miri menen baylani`sli` bolg`an qarar qabi`l yetiwge qatnasi`w huqi`qi`n.

Koncepciya balalarg`a wo`z wazi`ypalari`na juwapker boli`wdi`, basqalardi`n` huqi`qlari`n hu`rmet yetiwdi, individual ayi`rmashi`li`qlardi` qabi`l yetiwdi, ha`mmege ten`dey mu`na`sibette boli`wdi` ha`m konfliktte ku`sh qollanbay sheshiwdi u`yretedi. Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi koncepciyasi`, tiykari`nan balani`n` woqi`wda maksimal da`rejede tabi`sqa yerisiwine ja`rdem beretug`i`n woqi`w ushi`n qolayli` wortali`q jarati`wda jetekshi rol atqaradi`. Bunday sha`rayatlarda balalardi`n` fizikali`q ha`m aqi`li`nu`n` rawajlani`wi` menen bir qatarda, wolar pu`tkil wo`miri dawami`nda za`ru`r bolatug`i`n bilimlerge ha`m turmi`s ko`nlikpelerine iye boladi`.

Wo`z jumi`si`n bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebi koncepciyasi` tiykari`nda sho`lkemlestirgen mekteplerge balalar ji`ni`si` ha`m socialli`q awhali` qanday boli`wi`na qaramastan qabi`llanadi`.

Balag`a dosli`q mu`na`sibettegi mektep:

- balag`a koncentraciyalang`an woqi`wdi` sho`lkemlestiredi;
- woqi`ti`w sapasi`n asi`radi`;
- balalardi`n` mektep ha`m ja`miyetlik ilajlarga qatnasi`wi`na ja`rdem beredi;
- balalardi`n` den sawli`g`i` ha`m qa`wipsizligi haqqi`nda qayg`i`radi`;
- sem`ya menen ti`g`i`z baylani`sta isleydi, jergilikli sho`lkemler ha`m ja`miyetshilik wa`killeri menen jaqsi` mu`na`sibette boladi`.

Bala menen tati`w mu`na`sibette boli`w mektebinin` aktualli`g`i`

Mektepke yendi g`ana qa`dem qoyi`p ati`rg`an yer balalar menen qi`z balalar ha`m wonda bir ji`l yamasa yeki ji`l woqi`g`anlar wo`zlerinin` ko`p sanli` joldasla-ri`ni`n` aldi`nda wo`z pikirlerin ayti`wg`a, waqi`yalardi` bayanlawg`a, woqi`g`anlari`n ayti`p beriwge ha`m wolar menen dosli`q qatnasta boli`wg`a u`yrenedi. Kishi mektep jasi`ndag`i` woqi`wshi`lardi`n` tilin wo`siriw u`stinde islegende pedagog so`zsiz yer balalar ha`m qi`z balalar ushi`n so`ylesiwdi men`geriwdir` ha`r qi`yli` da`rejesin yesapqa ali`wi` kerek. Birdey jastag`i` yer balalar ha`m qi`z balalar ushi`n pari`q qi`ladi`. Yer balalar qi`z balalarg`a sali`sti`rg`anda u`lken qi`yi`nshi`li`qlardi` bastan keshiredi, tapsi`rmani` qi`ynali`p wori`nlaydi`. Woqi`w sabaqlari`nda ha`m klastan ti`s woqi`w waqi`tlari`nda bunday balalardi` wolarg`a usi` waqi`tqa shekem az tu`sinikli bolg`an na`rseler jo`ninde tali`qlawg`a tarti`wdi`n` mu`mkinshiligi bar. Klastan ha`m mektepten ti`sqari` shi`ni`g`i`wlar baslawi`sh klas woqi`wshi`lari`nda dosli`q qatnasti` qa`liplestiriw arqali` minez-quli`q ma`deniyati`n ta`rbiyalaw ha`m jetilistiriwde, woqi`wshi`lardi`n` bos waqi`tlari`nan tuwri` ha`m u`nemli paydalana ali`wi`nda u`lken a`hmiyetke iye.

Baslawi`sh klaslarda ali`p bari`latug`i`n ta`rbiyalig` saatlarda dosli`q qatnasti` qa`liplestiriwde interaktiv usi`llardan paydalani`w arqali` a`dep-ikramli`li`qqa ha`disler ha`m yertekler mi`sali`nda ta`rbiyalaw ha`m woni` a`meliyatta qollani`wg`a usi`ni`wdi` u`yreniwge tariyxii`y-pedagogikali`q jaqtan tallaw bizden buri`n basi`p wo`tilgen jollardi` tuwri` ko`zqarastan bahalawdi` talap yetedi.

«Balaga dosli`q mu`na`sibetindegi mektepler», «Balalar ha`m jaslarga dosli`q mu`na`sibettegi klinikalar», «Balag`a dosli`q mu`na`sibettegi qala» - bul balag`a jaqsi`, dosli`q mu`na`sibette boli`wdi` yengizetug`i`n xali`q arali`q joybarlardi`n` ba`ri yemes, al bir bo`legi g`ana. Jay ko`z benen qarag`anda bizler ha`mmemiz balalardi` jaqsi` ko`remiz, wolardi`n` tabi`slari`n maqtani`sh yetemiz, wolardi`n` den sawli`g`i` haqqi`nda qayg`i`ramiz, wolardi`n` pikirlerin hu`rmet yetemiz, wo`sip kiyati`rg`an a`wladti` hu`rmetlep, qa`dirleyemiz. Yendi, sonda ne ushi`n joqari`da atalg`an joybarlardi`n` keregi bar? Mektep yaki emlewnanani balag`a dosli`q mu`na`sibette bolmaydi` dep qalay ayti`w mu`mkin?

Tek g`ana ayi`ri`m ma`mleketlerdi yesapqa almag`anda, pu`tkil dun`yada wo`z milletinin` keleshegi bolg`an, wo`sip kiyati`rg`an a`wladqa g`amxorli`q

yetpeytug'in yeldin' wo'zi bolmasa kerek. Solay yeken, ne sebep, bunnan 30 ji'ldan aslam waqit buri'n payda bolgan «dosliq mu'na'sibette» boliw baslamasi, bu'gingi ku'ni bag'darlamag'a aylani'p, dun'yanin' ko'plegen ma'mleketlerin qamti p'ulgerdi?

Avtoritar – (francuz tilinen autoritaire – hu'kimlik yetiwshi, lati'nsha auctoritas – hu'kimlik yetiw, ta'sir yetiw) so'zsiz bag'i'ni'wg'a tiykarlang'an

Sovet mektebi pedagogi'ni'n woqi'wshi'larg'a qatal, avtoritar mu'na'sibetinde boli'wi' sharayati'nda «bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin'» roli a'hmiyeti wo'z-wo'zinen tu'sirikli. Socialistlik quri'lis da'wirinde, pedagogin' roli qadag'alawdan ibarat boli'p, ayi'plaw ha'm jazalaw tu'rindegi pedagogikalı'q ta'sirdin' u'stem boli'wi', woqi'ti'wshini'n ha'r bir woqi'wshi'g'a individual jandasi'wi'ni'n bolmawi', balani'n minez-qulqi'ndagi' mashqalalardi' aniqlaw boyi'nsha woqi'ti'wshi'da bilim ha'm ko'nlikpelerdin' jetkiliksizligi sebepli qa'telikler, woqi'ti'wshini'n balag'a agressivligin keltirip shi'g'ari'wi' mu'mkin. Al bu'gingi ku'ni de usi'ndayma yeken?

«Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi modelleri– tek abstrakt kon-cepciya yaki qatal metodikalı'q ko'rsetpe yemes. Wolar bilimlendiriw – bul balani'n yen'jaqsi' ma'plerin ta'miyinlew, yen' a'hmiyetli wazi'ypa dep yesaplaytug'in, balag'a bag'darlang'an ideologiyag'a bolgan insan huqi'qi' degen princip tiykari'nda qaliplesken (qaliplesip atir'gan) bilimlendiriw tarawında sapani' ta'miyinleytug'in pragmatikalı'q jol boli'p yesaplanadi'»².

Pragmatikalı'q– (grek tilinen anıq, isenimli) – iste tiykarlang'an ha'm a'meliyatta qollani'wi' mu'mkin bolg'an.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi' bir-birinen ajirati'w mu'mkin yemes ha'm bir-birin toli'qti'ratug'in komponentlerdin' ken' ko'lemin wo'z ishine alatug'in balalardi' woqi'li'wdagi' bir pu'tin usi'ldi' usi'ni's yetedi. Komponentlerdin' ha'r biri balalardi'n rawajlanı'w procesinin' qurama bo'legi boli'p yesaplanadi', bunda mektep «balag'a tati'w mu'na'sibette» boli'p yesaplanadi', yegerde wol:

➤ balani'n den sawli'g'i' ha'm qa'wipsizligin ta'miyinlewge tiykarlang'an bolsa;

➤ interaktiv ha'm balag'a bag'darlang'an bolsa;

➤ genderlik sezgir bolsa;

➤ aktiv qatnasi'wg'a tiykarlang'an bolsa;

➤ sapag'a bag'darlang'an bolsa.

Interaktiv – (angl. Interactive bir-biri menen wo'z-ara ta'sir yetisiwshi)

Gender – (angl.genger- jinis)

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinde:

➤ woqi'ti'wshi' qadag'alawdi' yemes, al progressti ta'miyinleydi, woqi'w procesin janlandi'radi';

➤ woqi'w qollanbasi' – bilim ali'wdi'n resurslari'nan biri g'ana;

➤ woqi'wshi'lardi'n bilim ali'w ha'm socialli'q bag'darlang'an mu'mkinshilikleri optimallasadi';

➤ bilim beriwdin interaktiv usi'llari' qollani'ladi';

➤ woqi'ti'wdi'n tu'rli stilleri ha'm usi'llari' yesapqa ali'nadi';

➤ bilim ali'wdi'n ra'smiy yemes, gu'man, biri-birine qayi'rqomshi'li'qli' wortali'g'i' qaliplesedi;

➤ woqi'wshi'larg'a, wolardi'n mu'mkinshiliklerine unamli' ko'zqaras;

➤ klas bo'lmesi real wo'mir menen ti'g'i'z baylanisli'.

Ma'mlekettin' pedagogikalı'q ja'miyetshiligin qi'zi'qti'ratug'in keyingi soraw: *bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi'–sirttan ali'p kelip yengizilgen ideologiyama yaki mektep bilimlendiriwini'n milliy sistemasi'n jetilistiriw-din' adaptiv modelime?*

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi biz ushi'n jan'a ideologiya yaki bilimlendiriw procesin jetilistiriw filosofiyasi' dep ayta almaymiz. Biraq bul – bilimlendiriw-din' sapali'li'g'i'na yerisiwdin' innovaciyalı'q usi'li' bul – bilimlendiriw sistemasi'n reformalawdi'n wo'z aldi'na bir joli'.

Wol adaptiv pe? Bizin'she wol tek adaptiv boli'p g'ana qalmastan, «Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi'» menen bir-birin toli'qti'radi', sebebi bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi modeli yelimizde, sonday-aq bilimlendiriw warni'nda real sharyatlar ha'm ani'q ha'diyseler menen ti'g'i'z baylanisli'.

Woni'n bilimlendiriw-din' milliy siyasaki'na qay da'rejede sa'ykesligin

tu'siniw ushi'n ba'riren de buri'n O'zbekistan Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovti'n yelimiz Parlamenti majlisinde bilimlendiriw mashqalalari ha'm woni' bunnan bi'lay da jetilistiriw ma'selelerin talqi'lag'andag'i so'zlerine diqqat awdaramiz: «Ha'mmen'iz jaqsi' bilesizler, wo'sip kiyati'rgan a'wladqa g'amxorli'q yetiw, den sawli'g'i ku'shli, ha'r ta'repleme rawajlang'an insandi' ta'rbiyalaw - bul bizin' milliy xarakterimiz»³.

Sunday-aq, Prezidentimizdin' O'zbekistan Konstituciyasi'ni'n 17 ji'lli'g'i'na bag'i'shlang'an saltanatli' j'i'ynali'stag'i' aytqan so'zlerin de yeske alami'z:

«... bizlerdin' ha'r birimiz jaqsi' tu'sinemiz, aldi'mi'zda ushi'raytug'in awi'r ha'm qi'yi'n si'naqlardi' jen'ip, soni'n menen birge zaman menen ten' qa'dem basi'p, aldi'mi'zg'a qoygan ulli' maqsetlerimizge yerisiwde za'ru'r bolg'an tiykarg'i' sha'rt - ha'r ta'repleme rawajlang'an jas a'wladti' ta'rbiyalaw boli'p yesaplanadi'...»⁴

Soni'n ushi'n da 2010-ji'l «Garmoniyali' rawajlangan jas a'wlad ji'li» dep ataldi'. Wo'tken ji'llardi'n «Insan ma'plerin qorg'aw ji'li», «Salamat awlad ji'li», «Ana ha'm bala ji'li», «Salamatli'q ji'li», «Jaslar ji'li», Awi'ldi' rawajlandi'ri'w ha'm abadanlasti'ri'w ji'li», «Salamat bala ji'li» dep atali'wi', maqset ha'm wazi'ypalari'nda garmoniyali' rawajlang'an jas a'wladti' ta'rbiyalaw, woni'n ma'plerin qorg'aw ma'seleleri u'stin woni'n iyelegen.

Yegerde ji'llardi' analizlep shi'qsaq ko'pshiligi bala ob'ektine qarati'lg'an. Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi birinshi gezekte balalar menen birge islesiwge, balani'n pikirin yesapqa ali'wg'a, balag'a wo'z betinshe boli'wdan qori'qpawdi', wo'z pikirin ashi'q ayt'i'wdan qori'qpawdi', wo'z pikirin qorg'awdi' ha'm wo'tkeriwdi u'yretedi, na'tiyjede bular garmoniyali' rawajlang'an shaxsti' qa'liplestiredi.

Ja'ne bir ta'repinen, psixologiyali'q qolay ortali'q, bala shaxsi'na qarati'lg'an, qorg'alg'an bilim beriw wortali'g'i' tek bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin qa'liplestiretug'in komponentler parametri boli'p g'ana qalmastan, al bilimlendiriwdin' milliy reformasi'ni'n tiykari' boli'p sanaladi'.

Biz bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ha'm Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi' birdey yekenligin tasti'yi'qlamay turi'p aq: biz mekteptegi mu'na'sibetti qalay atasag'ta, yag'ni'y balag'a dosli'q mu'na'sibette bolama (bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi), yaki gunanistlik (Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi') bolama, wolardi'n mag'anasi' bala shaxsi'n ta'rbiya-

³ «Гармонично развитое поколение - основа прогресса Узбекистана» - речь на девятой сессии Олий Мажлиси Республики Узбекистан, 29 августа 1997 г.

⁴ Из доклада Президента Республики Узбекистан И.А.Каримова «Конституция Узбекистана - прочный фундамент нашего продвижения на пути демократического развития и формирования гражданского общества» на торжественном собрании, посвященном 17-летию Конституции Республики Узбекистан (05.12.2009 г.)

law, woni'n intellektualli'q ha'm fizikali'q potentsiali'n ashi'p beriw, balalardi'n den sawli'g'i', qa'wipsizligi haqqi'nda qayg'i'ri'w ha'm qolayli' wortali'q jarati'p beriwden ibarat.

Usi'nday dosli'q mu'na'sibette bilim ala woti'ri'p, bala keleshekte bazar ekonomikasi'ni'n wo'zgeriwshen sharayatlari'nda ba'sekilikte u'stinlik yetiw ushi'n jetik qa'nige boli'p jetisiwge, ma'mleketin' ja'miyettin' turmi'si'na be-yimlesiwge mu'mkinshilik beretug'in bilim ha'm ko'nlikpelerdi iyeleydi.

O'zbekistanda bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi modeli «Bilimlendiriw ha'mme ushi'n» pu'tkil dun'ya deklaraciyasi'na, «Bala huqi'qlari' haqqi'nda» Konvenciyasi'na, O'zbekistan Respublikasi'ni'n «Bala huqi'qlari'ni'n kepilliklari' haqqi'nda» ha'm «Bilimlendiriw haqqi'nda» Ni'zamlari'na, Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi'na, mektep bilimlendiriw rawajlandi'ri'wdi'n ma'mleketlik uli'wma milliy bag'darlamasi'na Bilimlendiriw tarawi'n modernizaciyalaw boyi'nsha bir qatar normativlik huqi'qli'q ha'm bag'darlama hu'jetleri birinshi gezekte «Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi» xali'qarali'q baslamasi'ni'n tiykarg'i' rejelerin wo'zine sin'dirgen.

Bilim beriw wori'nlarin'nda baqlanatug'in woqi'w-ta'rbiya procesi worayi'ni'n woqi'ti'wshi' ta'repten woqi'wshi' ta'repke awi'si'wi' milliy ni'zamshili'q ha'm O'zbekistan ta'repinen ratifikaciyalang'an xali'q arali'q huqi'qi'y aktlerde belgilengen bala huqi'qlari' ha'm yerkinliklerin toli'q a'melge asiri'wg'a mu'mkinshilik beredi.

Ratifikaciya - (lat. ratificatio, ratus- tasti'yi'qlang'an, facio- isleymen)- ma'mleketin' wa'killik berilgen wa'kili ta'repinen qol qoyilgan xalqaraliq sha'rtnamanin' Oliy Ma'jlis ta'repinen tasti'yi'qlani'wi'.

Bilimlendiriw haqqi'nda milliy ni'zamshili'q to'mendegilerdi a'melge asirdi':

-bilimlendiriw tarawi'nda diskriminaciya menen gu'resiw Konvenciyasi'n;
-rassali'q diskriminaciyani'n barli'q formalari'n boldi'rmaw haqqi'nda Konvenciyani';

-hayallardi' diskriminaciyalawdi'n barli'q formalari'n boldi'rmaw haqqi'nda Konvenciyani';

- «Bilimlendiriw ha'mme ushi'n» Deklaraciyasi'n;

- «Bala huqi'qlari' haqqi'nda» Konvenciyasi'n.

Diskriminatsiya – (lat. Discriminatio- ayi'ri'w (kemsitiw) – ma'mleketin', yuridikalig' ha'm fizikalig' ta'replerdin' basqa ma'mleketler, yuridikalig' ha'm fizikalig' ta'replerge salisti'rg'anda huqiiqlari'ni'n' kemsitilwin bildiretug'i'n uli'wma huqi'qi'y atama

Solay yetip, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi ha'm Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi' maqset ha'm wazi'ypalari'ni'n' uli'wmali'lig'i'n, wolardi'n birin-biri toli'qti'ratug'i'nli'g'i'n yesapqa ali'p, balag'a dosli'q mu'na'sibetti biz bag'darlama si'patin'da yemes, al milliy reforma strategiyasi' shegarasi'nda mektep bilimlendiriwini'n' sapasi'n asi'ri'w instrumenti si'patin'da qabi'llawi'ni'z za'ru'r.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi konsolidatsiyasi'

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi joybari' elementlerini'n' O'zbekistanni'n milliy bilimlendiriw siyatsi' elementleri menen uli'wmali'lig'i' sorawlarina qayti'p, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi'ni'n' mazmunin' analizlep, ma'mleketimizdin' ni'zamshi'li'q aktleri mazmunin' menen salisti'ramiz. Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' sheshiwshi prinsipleri ha'm O'zbekistanni'n bilimlendiriw tarawin'dag'i' ma'mleketlik siyatsi'ni'n' prinsipleri uli'wma qabi'llang'an bala huqi'qlari' prinsiplerine sa'ykes keledi. Demek, «Bala huqi'qlari'» Konvenciyasi' bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi' ha'm ma'mleketin' bilimlendiriw tarawina tiyisli ni'zamshi'li'q bazasi' ushi'n ideologiyali'q negiz boli'p yesaplanadi'.

Inklyuziv – (frantsuz. Inclusif – o'z ishine atatug'i'n, qamti'ytug'i'n; lat. include yesaplayman, kirgizemen)

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi sha'rayatin'da inklyuzivlik ha'm ten'lik prinsipi bilim ali'wg'a ten'dey mu'mkinshiliklerdi beriwdi, ayirmashi'li'g'i'na qaramastan (milleti, jini'si' ha'm socialli'q jag'dayi'na) hu'rmet yetiwdi na'zerde tutadi'.

Bunday jag'dayda milliy ni'zamshi'li'q ha'r bir puqarani'n, woni'n' rasi'si'na, jini'si'na, tiline, jasi'na, millette, dinine, socialli'q kelip shi'g'i'wi'na, jamiyette tutqan woni'na, jumi's woni'na, jasaw woni'na, O'zbekistan Respublikasi' aymag'in'da qansha waqit'tan beri jasap atirg'ani'na qaramastan bilim ali'wg'a ten'dey huqi'qqa iye boli'wi'na kepillik beredi⁶. Bunnan ti'sqari',

⁶ Статья 4 Закона Республики Узбекистан «Об образовании»

bilim ali'wg'a ha'mmege ten'dey mu'mkinshilik beriw ma'mleket siyatsi'ni'n' prinsiplerine de muwapi'q keledi.⁶

Ni'zamshi'li'q ayri'qsha muta'jlikke ha'm talapqa iye bolg'an balalardin' bilim ali'wi'na da ayri'qsha di'qqat awdaradi', bul bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi bag'darlamasi'nda da ayri'qsha atap ko'rsetilgen.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi balag'a bag'darlani'w prinsipi'ne birinshi da'rejeli a'hmiyet beredi. Ma'mleket siyatsi' wo'z gezeginde shaxs ma'pleri u'stinligin tasti'yi'qlaydi⁷, woqi'wshi'lardin' mu'mkinshilikleri ha'm qa'biletlerine say woqi'ti'wdi'n differentsiyali' usi'li'n yengiziwdi ta'miyn yetedi⁸.

Shaxsqa bilim ali'wshi' si'patin'da ma'mleket ta'repinen sapali' bilim beriw kepillenedi⁹, bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi' da sapag'a bag'darlang'an.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' negizi – innovatsiyali'q pedagogikali'q iskerlik. O'zbekistandag'i' bilimlendiriw procesinin' mazmunin'ni'n' reformasi' da progressiv pedagogikali'q texnologiyalardi', jan'a woqi'w bag'darlamalari'n, woqi'ti'wdi'n metod ha'm formalari'n yengiziwdi na'zerde tutadi¹⁰.

Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' mektep turmi'si'na jamiyetshiliktin' qatnasi'wi' prinsipi menen u'yelimli, bilimlendiriw din' milliy sis'temasi'na bilim beriw woni'n' jamiyetlik basqari'w sistemasi', ka'rxanalar, sho'lkemler wa'killerin, jergilikli basqari'w organlari'n, isbilermenlerdi, jamiyetlik sho'lkemlerdi, fondlardi' ha'm qawenderlerdi wo'z ishine alatug'i'n baqlaw ha'm qawenderlik ken'esleri yengiziledi¹¹.

Pedagogikali'q is-hareketlerdin' abirayin ha'm socialli'q statusin' ko'teriw boyin'sha ma'mleketlik siyatsat a'melge asiri'li'p atir. Woqi'wshi'lardin' woqi'wi' ushi'n, woqi'wshi'lar ha'm pedagoglardi'n dem ali'wi' ha'm wolardi' salamatlastiri'w ushi'n za'ru'rli sharayatlar jaratil'maqta. Bilimlendiriw ha'm densawli'qti' saqlaw organlari' balalar ha'm woqi'wshi' jaslardi'n den sawli'g'i'n saqlaw ha'm bekkemlew ushi'n za'ru'rli sharalardi' ko'rmekte. Woqi'w – ta'rbiya procesinin' den sawli'qti' saqlawga bag'darlani'wi'n ha'm salamat turmi's ta'rizin yengiziw ushi'n sharayatlar jaratili'p atir. Woqi'wshi'lardin' medicinali'q-gigienali'q ma'deniyatin, wolardi'n' dene ta'rbiyasi'

⁶ Статья 3 Закона Республики Узбекистан «Об образовании».

⁷ Раздел 1.3. Национальной программы по подготовке кадров.

⁸ Раздел 3.3.2. Национальной программы по подготовке кадров.

⁹ Раздел 3.1. Национальной программы по подготовке кадров.

¹⁰ Раздел 4.3. Национальной программы по подготовке кадров.

¹¹ Раздел 4.6. Национальной программы по подготовке кадров.

sporttag'i aktivligin asiri'w ha'm fizikali'q rawajlaniv da'rcjesin ko'teriv ushi'n sho'lkemlestiriv-metodikali'q usi'llar jetilistirilmekte. Den sawli'g'i'ni'ni' mu'mkinshilikleri sheklengen ha'm rawajlaniv'w'nda kemshilikleri bar balalar ushi'n ad'aptiv wortali'q jara-ti'lmaqta¹². Balalar qa'wipsizligin ha'm den sawli'g'i'n saqlaw talaplari'n yesapqa ali'p, 6 jan'a qurili'slar joybarlari', 51 rekonstruksiya joybari', 10 mekteplerdi kapital won'law jumislari' ushi'n joybar sheshimlari islep shi'g'ildi'. Usi'lardi'n wo'zi bala menen tati'w mu'na'sibette boliv mektebinin' bala qa'wipsizligin ha'm den sawli'g'i'n saqlaw principi yemes pe?

Bilimlendiriv wormi'ni'n ustavi'na muwapi'q mekteptin' tiykarg'i' maqseti - shaxsti'n bilim ali'wg'a bolg'an Konstitutsiyali'q huqi'qi'n a'melge asiri'w. Mekteptin' wazi'ypasi' zamanago'y pedagogikali'q texnologiyalardi' yengiziv ha'm rawajlandiri'w bilimlendirivdi basqari'wdi'n ja'miyetlik formasi'n du'ziw menen sem'ya ha'm mekteptin' birge islesiw ta'miynlew tiykari'nda ashi'q bilimlendiriv wortali'g'i'n jarati'w arqali' bilim berivdin' sapasi'n artiri'w. Usi'ni'n wo'zi bala menen tati'w mu'na'sibette boliv mektebinin' tiykarg'i' ideyasi' yemespe? «Mekteptin' maqseti ha'm wazi'ypalari'» bo'liminin' 2.4 punktinde: «Mekteptin' tiykarg'i' wazi'ypalari'nan biri - balalardi'n huqi'qlari'n ta'miynlew, bala nami'si'n ha'm abirayi'n qorg'aw ha'm balag'a dosli'q mu'na'sibette boliv wortali'g'i'n jarati'w» dclingen.

Bunnan basqa da ko'plep mi'sallar keltiriv mumkin, biraq ayti'p wo'tilgenier menen sheklenip, O'zbekistan nizamlari'ni'n rejelerinin' bala menen tati'w mu'na'sibette boliv mektebi principi'leri menen u'ylesimligin salisti'rmali' tablica tu'rinde keltiremiz.

Bilimlendiriv tarawi'na tiyisli milliy nizamsli'li'qti'n ha'm bala menen tati'w mu'na'sibette boliv mektebi koncepciyasi'ni'n salisti'rmali' analizi

Milliy nizamsli'li'q		Bala menen tati'w mu'na'sibette boliv mektebinin' konceptualli'q negizi
negizi	strategiyasi'	
O'zbekistan Respublikasi Ministrler Kabinetinin' 2004 ji'l 9 iyul'degi №321 «2004-2009 ji'llarda mektep bilimlendiriv rawajlandiri'wdi'n ma'mleketlik uli'wma milliy bag-	Bilim beriv standartlari' ha'm woqi'w bag'darlamlari' jetilistiriledi, woqi'w ju'gi balalardi'n jas wo'zgesheliklerine muwapi'q halg'a keltiriledi	Barli'q balalardi' woqi'w prosesine qosi'w Woqi'wdi'n den sawli'q ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz wortali'g'i' Woqi'wdi'n den sawli'q
	Uli'wma bilim beriv mek-	

darlamasi'n a'melge asiri'w ilajlari' haqqi'nda» Qarari'	teplerinin' imaratlari' ha'm injenerlik-kommunikaciya-li'q infrastrukturallari' tu'pten jan'alanadi'	ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz wortali'g'i' Sapasi'
	Mektepler zamanago'y woqi'w ha'm woqi'w-laboratoriya u'skeneleri, komp'yuter texnikalari', sabaqli'qlar ha'm woqi'w-metodikali'q qollanbalari' menen ta'miynlenedi.	Sapasi'
	Uli'wma bilim beriv mekteplerinin' sport bazasi' bekkemlenedi ha'm sport rawajlandiri'ladi'.	Woqi'wdi'n den sawli'q ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz wortali'g'i'.
	Woqi'ti'wshi'lardi' xoshametlew ku'sheyedi	Sapasi'
O'zbekistan Respublikasi'ni'n 1997 j. 29 avgusttag'i' «Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi' haqqi'nda» Nizami'	Balalarg'a bilim berivde, wolardi' ruwxii'y, a'dep-ikramli'li'q, intellektualli'q ha'm fizikali'q ta'rbiyalawda ata-analardi'n, ja'miyetlik sho'lkemlerdin', ma'ha'llenin', qayirxomli'q fondlari' ha'm xali'q arali'q fondlardi'n roli ku'sheyedi	Qatnasi'w
O'zbekistan Respublikasi'ni'n 1997 j. 29 avgusttag'i' «Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi' haqqi'nda» Nizami'	Basqari'wdi'n ja'miyetlik formalari' rawajlanadi'	Qatnasi'w
	Tiykarg'i' milletten bolmag'an shaxslardi'n bilim ali'wi' ushi'n sho'lkemlestiriv ha'm pedagogikali'q sharyatlar jarati'ladi'	Barli'q balalardi' woqi'w prosesine qosi'w Sapasi'
	Huqi'qi'y, ekonomikali'q, ekologiyali'q ha'm medicinagigienali'q bilim beriv ha'm ta'rbiyalaw jetilistiriledi	Woqi'wdi'n den sawli'q ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz wortali'g'i' Sapasi'
Ministrler Kabinetinin' 1998 j. 13 maydag'i' № 203 «O'zbekistan Respublikasi'nda uli'wma	Za'ru'rlil' sho'lkemlestiriv, psixologiyali'q-pedagogikali'q, metodikali'q, materialli'q-texnikali'q ha'm sani-	Woqi'wdi'n den sawli'q ushi'n ha'm uli'wma qa'wipsiz ortali'g'i'

worta bilim beriwdi sho'lkemlestiriv haqqi'nda» Qarari	tariyalı'q-turmi's sharayat-lari' jarati'ladi'	
	Bilim beriw maqset ha'm wazi'ypalari'n a'melge asi-ri'w, uli'wma orta bilim beriw maqsetin - shaxsti'n bilim ali'wg'a bolg'an huqi'qi'n a'melge asi'ri'w ushi'n sharayatlar jarati'ladi'	Barli'q balalardi' woqi'w procesine qosi'w
	Mekteplerdin' ata-analar, ma'ha'ile komitetleri, «Ruxsi'yli'q ha'm ag'arti'wshili'q» oraylari' bo'limleri, ja'miyetlik sho'lkemler ha'm fondlar menen ti'g'i'z birge islesiwı a'melge asi'ri'ladi'	Qatnasi'w
	Qawenderlerdi, jergilikli ha'kimshilik organlari' wa'kil-lerin, isbilermenlerdi, ja'miyetlik sho'lkemlerdi, fond-lardi' wo'z ishine alatug'i'n ja'miyetlik basqari'w organ-lari' qaliplese'di	Qatnasi'w
O'zbekistan Respublikasi' Ministrlar Kabinetinin' 2006 j.16 fevral'dag'i' №25 «Pedagogikali'q kadrlardi' qayta tayarlaw ha'm wol-ardi'n' bilimnı jetilisti-riwdi bunnan bi'lay da jetilistiriw haqqi'nda» Qarari	Pedagogti'n shaxsli'q si'pat-lari', woni'n talapshanlı'g'i', a'dilligi, haqi'yqatshilli'g'i', jaqsi' minez qulqi' ha'm mu'na'sibeti menen ani'q-lanadi'.	Sapasi'

Joqari'da ayti'p wo'tilgenlerden to'mendegishe juwmaq shi'g'ari'w mu'mkin: bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi koncepciyasi'ni'n tiykar-g'i' bag'darlari' ha'm principleri O'zbekistanni'n bilimlendiriw tarawı'ndag'i' ma'mleketlik siyasati' menen konsolidaciyalanadi'. Uli'wma worta bilim beriw sistemasi'n reformalaw boyi'nsha ani'q ilajlar balag'a dosli'q mu'na'sibette boli'w elementlerin yesapqa aladi' ha'm yengiziliwin ta'miyinleydi.

Bu'gingi ku'ni biz bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w ha'm Kadrlar tayarlawdi'n milliy bag'darlamasi' ideologilari'ni'n bir-biri menen birigip keti-

winin' gu'wasi' boli'p ati'rmi'z, biz do'retiwshilik ortaliqti ha'm tati'w worta-li'q jarati'w arqali' bilimlendiriw din' sapasi'n asi'ri'w joli'nda barati'rmi'z.

Usi' yeki bag'darlamani'n da tiykar-g'i' sha'rtleri:

➤ barli'q balalardi'n sapali' bilim ali'wi'ni'n ten' huqi'qli'li'g'i'n ha'm mu'mkinshiligın ta'miyn yetiw;

➤ diskriminaciya'ga (kemsitiliwge) jol qoymaw, bala nami'si'n ha'm abi'rayi'n qorg'aw;

➤ balalardi'n intellektualli'q, fizikali'q, ruwxı'y ha'm a'dep-ikramli'li'g'i'ni'n rawajlanı'wi'na ja'rdem beriw;

➤ balalar baslamalari'n qollap quwatlaw;

➤ balalarda puqarali'q sezimlerin, basqani'n pikirin hu'rmetlewdi, para-xatshı'li'qti su'yiwdi ta'rbiyalaw;

➤ balada huqi'q tani'wdi' ha'm huqi'qi'y ma'deniyatti' qaliplestiriw.

Usi' sha'rtlerdi wori'nlaw ushi'n ma'mleketimiz ha'm YuNISEF bag'dar-la-malardi' ko'terip shi'g'adi' ha'm zaru'rli intellektualli'q, finansli'q resurslardı' aji'ratadi'.

J u w m a q l a w

O'zbekistan Respublikasi g'a rezsizlikke yerisken waqitlari nan baslap, jaslardi n ta'lim-ta'rbiyasi na ayri qsha kewil bo'lip kelmekte. Hu'kimetimiz ta're-pinen qabi'l yetilgen "Bilimlendiriw haqqi nda" g'i Ni zam ha m "Kadrlar tayarlawdi n milliy da'stu'ri" keleshek a'wladti ja ha n standartlar talaplari na juwap bere alatug'i n, ha'r ta'repleme jetilisen insan yetip jetilistirip shi g'a ri wdi wo'z aldi na maqset yetip qoydi .

Mine, usi nday maqsetlerdi a'melge asi ri wda uli wma bilim beriwshi mekteplerdegi woqi w isleri menen birge klastan ti s jumi slardi maqsetke muwapi q sho'lkemlestiriw woqi ti wshi lar aldi ndag'i turg'an a'hmiyetli wazi ypalardan yesaplanadi .

A'sirese, baslawi sh klaslarda woqi wshi lardi n bos waqti n duri s sho'lkemlestiriwde klastan ti s jumi slardi n tu'rlerinen paydalani w; woqi wshi larda a dep-ikramli li q qa'siyetlerin ta'rbiyalawg'a, wolardi n bos waqitlari n mazmunli, qi'ziqli yetip wo'tkeriwge, wolardi n qa'biletligi, ruwxiy du'nyasi ni n rawajlani wi na belsendiligi, iniciativali li g'i ni n jan'a basqi sh-qa ko'teriliwine mu'mkinshilik jaratadi .

So'zimizdin juwmag'i nda «mektep balag'a dosli q mu'na'sibette boli wi yaki bolmawi mumkin be?» degen sorawg'a qaytami z. Mektep balag'a dosli q mu'na'sibette boli wi kerek, agressiv mektep boli wi mu'mkin yemesligi tabiiy. Biraq soraw woni n qanday da'rejede balag'a dosli q mu'na'sibetteliginde, qanday da'rejede bala ushi n, woni n den sawli g'i ushi n qa'wipsizliginde, qanday da'rejede balag'a bag'darlang'anli g'i nda boli p tur. Usi soraw tek g'ana ta'jriybe mekteplerin g'ana yemes, al Respublikani n barli q mekteplerin de woylandi ri wi za'ru'r.

Jaqsi mektep statusi na iye boli w ushi n, yag'ni y bala huqi qlari n ta'miyinleytug'i n sapali bilim beriwdi qollap quwatlaw ha m yen jaydi ri w g'a umti li w ha mmede de bar, biraq mekteptin qay da'rejede jaqsi yekenligin qalay anu qlaw mu'mkin?

Mekteptin tabi'li g'i miyzani n keltiremuz. Jaqsi mektep to'mendegishe boladi :

- mektep taza, qawipsiz ha m jag'i mli ;

- mektep a'dillikti, hu'rmetti ha m diskriminaciya bolmawi n propaganda yetedi ;

- mektep, mektepte ha m wonnan si'rtta barli q balalardi (tu'rli ji'ni stag'i, tu'rli millettegi, ma'deniyatg'i ha m dindegi) ten' dey ko'redi ;

- mektep sonday wori n, bul jerde balalardi n nami si na tiyilmeydi ha m

den sawli g'i na zi'yan kelmeydi ;

- mektep woqi wshi larg'a g'amhorli q yetedi, qi'zi'qti radi, jag'i mli wor-tali q jaratadi, klastan ti s sabaqlar, ja'miyetlikti salamatlasti ri w menen ta'miyinleydi ha m woqi wshi lardi, wolardi n sem'yalari n qollap quwatlaydi ;

- mektep woqi wshi larg'a wo'z qa'dirin ha m tabi slari n seziwge ja'rdem bere di, socialli q ha m psixologiyali q ja'rdem yetiwdi ta'miyinleydi ;

- mektep sabaqlari n sapali woqi ti wg'a qarati lg'an ;

- mektep woqi wshi ni real turmi s penen baylani sli bilimlendiriw menen ta'miyinleydi ;

- mektep balag'a bag'darlang'an usi ldi qollani w arqali woqi wshi lardi n woylaw-pikirlewin, analizlewin, soraw beriw ha m ideyalari menen bo'lisiwin xoshametleydi ;

- mektep woqi wshi ni turaqli bahalap, ata-analardi n pikirlerin yesapqa ali p, a'dillik ha m ashqarali qti ta'miyinleydi ;

- mektep personal bala maqsetlerine, qa'dirine hu'rmet penen qaraydi ;

- mektep klaslari nda sha'rayatlar ta'rtipli, maqsetke bag'darlang'an ha m dosli q mu'na'sibette ;

- woqi ti wshi lar klasta do'retiwshilik ortalikti jarati w ushi n jan'a metodlardi qollanadi ;

- woqi wshi lar isenimli tu'rde woqi ti wshi larg'a soraw ha m usi ni slar bere di, wo'zlerin wo'z betinshe isley alatug'i n woqi wshi dep sezedi ;

- woqi ti wshi lar barli q woqi wshi lardi n woqi wda tabi'sqa yerisiwine isenedi ;

- woqi ti wshi lar balani n sem'yasi ndag'i jag'daydi ha m sharayatti ko'birek tu'siniwge ha'reket yetedi ;

- mektep basshi lari woqi ti wshi lardi qollap quwatlawdi ta'miyinleydi ;

- woqi ti wshi lar ja'miyetshilik ha m ata-analar menen birlesken ha m birge islesedi ;

- mektep administraciyasi decentralizaciya ha m ja'miyetshilikti rawajlani w tiykari si'pati nda paydalani w arqali ku'sheygen ;

- ata-analar mekteptegi sabaqlar ha m bilim beriw wori n rawajlandi ri w menen baylani sli sheshimler qabi'l yetiwge qatnasadi ;

- ata-analar balag'a bilim beriwge qatnasadi ;

Joqari da atap wo'tkenlerimizdin hesh biri mektep iskerligi ushi n jan'a yemes. Demek, jumi sti tek jan'asha sho'lkemlestiriw kerek.

Mug'allimlarga dosliq qari'm - qatnas boyi nsha usi ni'slar

Woqi'wshi'lar menen dosliq qari'm-qatnasta boliw ushin mug'allim mi'na tu'sinikke tiykarlaru'wi' kerek, mektep bizin' ma'mleketimizdin' bir bo'legi, al mug'allimnin' balalarg'a qatnasi' ja'miyetlik talaplardi'n ko'rinisi.

Wo'zin ja'miyettin' isenimli adamni' si'patinda sezine woti'ri'p ha'm woni'n' principlerine su'yene woti'ri'p, mug'allim wo'zinin' pedagogikaliq poziciyasi'n ashiq ko'rsetiwge bolmaydi'. Balalar ushin mug'allim tek wo'z minnetin' wori'nlawshi' boli'p yemes, al so'zi ha'm isi arqali' wo'zinin' isenimi si'patinda qabil yetiliwi kerek. Pedagogti'n' haq-kewilliligi woni'n' ta'rbiyalani'wshi'lar menen baylari's jasawini'n' bekkem girewi.

Woqi'wshi'lar menen tabi'sli' qatnasiq wornati'w ushin ba'ri'nen de buri'n wo'zinin' jeke basin' qadirlep biliw kerek. Wo'zin an'law, wo'zin basqari'w ha'r bir mug'allimnin' turaqli' g'amxorliqlari' boli'wi' kerek. Wo'zinin' emocionalli'q jag'dayi'n basqara biliw, yen' tiykarg'i' diqqatti' talap yetedi. Ta'rbiya procesinde ashi'wlang'an ton menen so'ylew, qolaysiz, jaman emociyani' iyelew, baqiri'w, ta'rbiyali'q islerge ziyani'n tiygizedi. Wo'zi ta'repinen qanday qosimsha qosilg'anlig'i' haqqi'nda wo'zine yesap berip bari'wi' kerek.

Mug'allim menen woqi'wshi' arasi'ndag'i' pedagogikaliq maqsetke muwapiqli'q qari'm-qatnas wo'z ara siylasi'qti'n' tiykari'nda, woqi'wshi'ni'n' jeke ar-nami'si' ha'm pedagogti'n' wo'z qadir qimbatin' wo'z worni'na qoyi'p tu'singende g'ana quriladi'. Ha'r bir woqi'wshi'ni'n' jeke basin' hu'rmetlew kerek, ha'r birin' tu'siniw kerek, wonda wo'z jora joldaslari' arasi'nda degen isenimdi payda yetip, woni'n' jaqsi' tareplerinun' rawajlani'wi'n qollap-quwatlaw kerek.

Pedagog ja'nede wo'zinin' unamli' tareplerin ko'rsete biliw kerek, balalarg'a wo'zinin' jeke basini'n' ku'shin, qizi'gi'wi'n, uqi'pli'lig'in, aqili'ni'n' ken'ligin, wo'zinin' qadir-qimbatini'n', ar-nami'si'ni'n' joqari'lig'in ko'rsete ali'wi' tiyis.

Mug'allim menen woqi'wshi' arasi'nda bolatug'in qari'm-qatnasqa xarakterli bolg'an element bul belgisizlik, ani'q yemeslik, wol woqi'wshi'ni'n' psixikaliq jag'dayi' ha'm minez-quliq motivlerine tiyisli mag'li'wmatlardi'n jetispewshiligi menen baylari'sli' boladi'. Soni'n' ushin da mug'allim ha'mme waqit wo'zinin' baslamashi'lig'in, pedagogikaliq qi'yali'n, emocional jag'daydi' tu'sine biliwin, minez-qulqi'n' duri's tu'siniwin rawajlandiri'w kerek.

Mug'allimnin' woqi'wshi'lar menen sabaqtag'i' ha'm wonnan ti'sqari'

si'ndag'i' qatnas sheberliginin' tiykarg'i' ko'rsetkishi bul mug'allimnin' so'ylew xi'zmetin' qi'sqarti'w arqali' woqi'wshi'lardi'n' so'ylew xi'zmetin' asiri'w na'tiyjesin, payda bermeytug'in ti'ni'shli'qti' qi'sqarti'p, qari'm-qatnas jasawdi' ku'sheytiwde ko'rinedi.

Balalardi'n' azg'antay, wonsha ko'zge ilinbeytug'in tabi'si' ushinda maqtawin' beriw kerek. Maqtawdi' kollektivtin' aldi'nda bergin jaqsi', al, uri'satug'in bolsan' jeke wo'zin ali'p qali'p uri'sqan jo'n. Mug'allimnin' so'zi buni'n' menen a'zzi bolmawi' kerek. Al yegerde sizin' dawisi'ni'z jetpese, siltew, mimika, ko'zqarasi'ni'z ja'rdem beredi.

O'zbekistan Respublikasi'ni'n' ha'zirgi da'wiri, bunnan keyingi rawajlani'wi' dawami'nda, Respublikami'z yerkinligin a'lpayim adamni'n' wo'mirindegi is ha'reketin, ta'rtibin bekkemlew ushin, jas a'wladqa du'nya standarti'na say da'rejede bilim beriwimiz za'ru'r boli'p yesaplanadi'.

Ha'r bir adamni'n', xali'qti'n' ha'm millettin' wo'zine say arzi'w-a'rmanlari' ha'm ruwxii'y sezimleri boladi'. O'zbekistan Respublikasi' g'a'rezsizlikke yeriskennen keyin pu'tkil tariyxii'y rawajlani'w da'wirin, xalqi'mi'z ta'repinen do'retilgen ha'mde ata-babalari'mi'z jarati'p ketken aldin'gi' woy-pikirlerdi, milliy qa'diriyatlardi', sonday-aq ha'zirgi rawajlang'an ma'mleketler qa'diriyatlari'n teren u'yrenip wo'zinin' milliy ma'deniyati'n ken'nen rawajlandiri'maqta.

Qa'diriyat-dep ja'miyet ushin a'hmiyetli bolg'an, millet, elat ha'm socialli'q toparlardi'n' ma'pleri ha'm maqsetleri jolinda xi'zmet qil'atug'in yerkinlik, socialli'q a'dalatli'q, ten'lik, haqi'yqatli'q, ag'arti'wshi'li'q, go'zzalli'q, hadalli'q, wo'z burshina sadiqli'q si'yaqli'q paziyletlerdin' jiyindisi'na aytiladi'. Qa'diriyat socialliq-tariyxii'y qubili's bolsa da woni'n' a'hmiyeti ha'm mazmuni', ja'miyet ag'zalari'ni'n' wog'an bolg'an qatnasi' tiykari'nda belgilenedi.

Bu'gungi ku'nde jaslardi' g'a'rezsizlik ruwxii'nda ta'rbiyalawda milliy ha'm uli'wma insaniyili'q qa'diriyatlardan paydalani'w, ta'lim-ta'rbiya na'tiyjeliligin asiri'w menen birge ja'miyetimizdin' ekonomikali'q, socialli'q, siyasiy da'rejesin ko'teriwge de xi'zmet qiladi'.

QOSIMSHA

Dosliq ushi'n a`hmiyetli:

- ✓ iserim ha`m hu`rmet dosti`n`a,
- ✓ ja`rdem beriwege ha`m qollap quwatlawg`a tayi`n turi`w,
- ✓ principialli`q,
- ✓ kritikalap biliw (wo`zin`di ha`m),
- ✓ tuwri`so`zlik,
- ✓ haq kewil,
- ✓ rasgo`ylik,
- ✓ qayi`rxomli`q,
- ✓ haq niyetlik,
- ✓ ten`lik,
- ✓ sadi`qli`q,
- ✓ bay ishki dun`ya,
- ✓ talap yetiwshilik.

Paydalani`lg`an a`debiyatlar` dizimi

1. O`zbekiston Respublikasining Konstituciyasi, T, «O`zbekiston». 1992 y.
2. Karimov I.A. Ma`naviy yuksalish yo`lida. -T.; Ozbekiston, 1998.
3. Karimov I.A. Halollik va fidoyilik faoliyatimizning asosiy mezonini bo`lsin. - T.; O`zbekiston, 1994.
4. Barkamol avlod O`zbekiston taraqqiyotining poylevori. -T.; Sharq, 1997.
5. Mavlonova R.A, Normurodova B., Rahmonqulova R. Ta`rbiyaviy ishlar metodikasi (metodik qo`llanma). T. 2007.
6. Musurmonova O. O`quvchilarning ma`naviy madaniyatini shakllantirish.. - T. 1993
7. Munavvarov A.K. Oila pedagogikasi. -T.1994
8. Maktab ta`limini rivojlantirishning zamonaviy aspektlari. 2009 y
9. S.Ochil. Mustaqillik tarbiyasi va ma`naviyat asoslari. -T.; O`qituvchi, 1997.
10. Paziilov A. Ta`rbiya haqqi`nda oylar. No`kis, Bilim, 2009.
11. Podlasiy I.P. Pedagogika. -M.; Vldos, 1999.
12. Xasanboev J., Turopova M., Xasanboeva O. Ma`naviy-axloqiy tarbiya asoslari. -T.; G`G`ulom nomidagi Adabiyot va san`at nashriyoti, 2000.
13. Xasanboev J., Turoqulov X., Alqarov I., N.Usmonov. Pedagogika. Oliy o`quv yurtlari uchun darslik. Nashr, 2011.

Qosi`msha a`debiyatlar:

1. Azarov Yu.P. Pedagogika lyubvi i svobodi. - M.: Topikal, 1994.
2. Байдельникова Г.К. Семья и школа формируют человека. - Алма-Ата: «Мектеп», 1984.
3. Болдырев Н.И. Методика работы классного руководителя. - М.: Просвещение, 1984.
4. Qosnazarov K., Palwanova H. «Boshlang`ich maktab o`qitish texnologiyasi». N., 2004.
5. Qosnazarov K, Abdijabbarova J. «Modulli o`qitish texnologiyasi». To`plam : Ta`limning dolzarb masalalari. N. 2005.

Mazmuni'

Kirisiw	3
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi	5
O'zbekistandag'i' bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' is- ha'reketlerine sholi'w	8
Konceptiyani'n' maqseti	11
Konceptiyani'n' bazali'q prinsipleri	11
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi konceptiyasi'm'n' birinshi gezektegi wazi'ypalari'	12
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin ken'eytiwdin' tiykarg'i' bag'darlari'	12
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin ken`en jaydi'ri'w ilajlari'	14
Monitoring ha'm bahalaw	17
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebi haqqi'nda pikirler	19
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebinin' aktuallig'i'	21
Bala menen tati'w mu'na'sibette boli'w mektebin konsolidaciyasi'	26
Juwmaqlaw	32
Mug'allimlerge dosli'q qari'm-qatnas boyi'nsha usi'ni'slar	34
Paydalani'lg'an a`debiyatlar`	37

Du'ziwshiler.

Saytbekova Svetlana Saylawbaevna - A`jiniyaz atindag'i' NMPi Baslawi'sh ta`lim
kafedrasini u'lken woqi'ti'wshi'si, pedagogika ilimlerinin kandidati

Abdijabbarova Jamiyla Tlepbaevna - A`jiniyaz atindag'i' NMPi Baslawi'sh ta`lim
kafedrasini woqi'ti'wshi'si

BASLAWI'SH KLASSTI'WOQI'WSHILARI' ARASINDA DOSLI'Q

QARI'M-QATNASTI' A`MELGE ASIRI'W JOLLARI'

(WOQI'W-METODI'KALI'Q QOLLANBA)

Arnawli' kurs ushi'n

Bas redactor: *K.M.Koshanov*
Tex. redactor: *E.K.Iskenderova*
Korrektor: *A.M.Saribaeva*
Operator: *N.Nisanbaev*

A`jiniyaz atindag'i' NMPi redakciya - baspa bo'limi

A`jiniyaz atindag'i' NMPi baspaxanasida basitg'an 2016-j.

Buyirtpa №0192. Nusqasi 100 dana. Formasi 60x84. Ko'lemi 2,5 b.t.

230105, No'kis qalasi, A.Dosnazarov ko'shesi-104. Reestr №11-3084